

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XVI-ik évf.

September, October. 1881.

5-ik füzet.

A REVIDEÁLT ANGOL UJ TESTAMENTUM.*)

Mihelyt a reformatio régóta éledező tüze a 16-ik század hajnalán megtalálta a szabad levegőre vezető utat, azonnal kitört az, eget és földet egyaránt megrázkodtató robajjal. Mint a gyűlöfélben levő szalmaszálakon a láng nyelvei, úgy rohant a papok, tanítók, kereskedők és mesteremberek ajakán szét Európa minden részébe a hitszabadság gyújtó szelleme. E szellem megteremtette a haladás eszközeit, de kovácsolta a fegyvereket arra is, hogy diadalát biztosítsa, s magát a támadások ellen megvédelmezze.

Kétségbevonhatlan tény, hogy a reformatio végleges diadalra jutásában egyik főszerepet a biblia vitte. A biblia néhány év alatt minden nemzethez saját nyelvén szólott.

De azt is lehetett előre tudni, hogy az alapjában és szervezetében anynyira megingatott egyházi hatalom meg fog tenni mindent arra nézve, hogy az égő lángot kioltsa. Célját sok tekintetben elérte saját hatalmánál — és szövetségese, az állam segítségével fogva, de elérte ama lecsillapodás és szünetelésnél fogva is, a mely a nagyon rohamos haladást rendesen követni szokta.

E szünetelés bekövetkezett a 16-ik század végére a bibliafordítások munkájában is. Háromszáz év zajlott le azóta, s az angoloknál az I. Jakab királyról elnevezett, a francziák-nál a David Martin és Le Maistre de Saci, a német ajkuaknál Luther, a magyaroknál Káldi és Károli bibliái vannak általános használatban még ma is.

El kell ismernünk, hogy az irodalom egyik ágában sem lehet ehez hasonló conservativismusra mutatni. Nem, kivált ha még azt is hozzáadjuk, hogy e művek közül mindenik kisebb

*) The New Testament of our Lord and Saviour Jesus Christ translated out of the greek, Oxford 1881.

nagyobb részben a kereszténység 4-ik százabeli Vulgata versio szellemében, vagy annak befolyása alatt készült.

És ez annál sajnósabb, mert a kizárólagos üdvösség dogmájának a bibliába csuszását főleg ennek lehet tulajdonítani, pedig teljesen igazat kell adnunk Zsilinszky Mihálynak*), midőn azt írja, hogy: „A ki a vallásbeli üldözések történelmét elfogulatlan szemmel, szenvedélytelenül vizsgálja, kénytelen beismereni, hogy ama sok borzalmat keltő megégetések, kizsákmányolások, bebörtönzések és vagyonelkobzások, melyek egyházunk történelmében, fájdalom, oly gyakran fordulnak elő, nem csupán a papság önzéséből és gonoszságából származtak, hanem inkább oly tantételekhez való erős ragaszkodásból, minő például a kizárólagos üdvösségről szóló tan volt.“

De a mi áll a külsőre, az alakra nézve, nem áll, ha a szellemet tekintjük. Valamint a reformatio kitörése előtt voltak Waldok, Wicleffek és Huszszok, ugy e három száz alatt is voltak egyesek mind a négy említett nemzetben, a kik a biblia nyelvét simitgatták, hibáit javitgatták. Hogy szorosán tárgyunkról szóljunk: az angoloknál többre megy tiznél csak az unitárius biblia fordítók száma, kik közül elég lesz megemlíteni Edgar Taylor-t, Ainslie-t és főleg Sharpe Sámuel-t és az amerikai Norton Andrást és Noyest.

Ezek a szikrát élesztgették nem rettenve vissza a hatalmas egyház lehangoló támadásaitól sem. És ime 40 évvel az utolsó nagy dogmai disputatio után**) és 25 évvel azután, hogy egy unitárius képviselő az angol alsóház (House of Commons) eleibe hozta a kérdést, de az, mint a nép hitét felforgató, és az ihletett írásbani tekintélyt csökkentő indítvány elutasított: ott a távol nyugoton éppen az addig ellenséges egyház kebelében tört ki a láng. Egyik jeles püspöke elhangoztatta az ígét, s tizenegy év leforgása után, 1881. május 17-én, meglepték a világot a Revideált Uj Testamentummal. Az valóságos jelenség volt az angol könyvpiaczon!

Az angol unitáriusok tárt karokkal fogadták a művet, elismerőleg nyilatkoztak arról és részrehajlatlanul mondták ki rá véleményöket.

*) A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai. Irta Zsilinszky Mihály I kötet, bevezetés 6. oldal.

**) E disputatio „Unitarian Controversy“ név alatt ismeretes. Eredménye volt egy-egy fokos könyv mind az unitáriusok, mind az anglikánok részéről.

Mi, mint unitárinokok, de mint magyar protestánsok, nem hunyhatunk szemet egy ily jelenség előtt. Ez is a távol nyugoton keletkezett, ezt is a kor szülte, ha előbb nem, de később meg kell hogy legyen ránk is hatása. Ismerjük meg bár rövid vázlatban.

I.

Az angol revidéalt Uj Testamentum egyszerre 8-vo és 32-mo alakban került ki a cambridge-i egyetemi sajtóból. Kiállítására minden tekintetben megnyerő. Három főrész különböztethető meg benne, u. m.: az előszó, a szöveg, és az amerikai bizottság ajánlatai.

Az előszó 18 oldalra terjed, s csak magában véve is elég jelentékeny arra, hogy kiérdemelje figyelmünket. Ebből legelőször is megtanuljuk azt, hogy a jelen munka egy 1611-ben kiadott és királyilag szentesített ama fordításnak a revisiója, a melyet közönségesen a „király (I. Jakab) bibliájának“ neveztek. Azt a kiadást is azonban több előzte meg, s így az is csak revisionnak volt tekinthető. Mint mindenik revisionnak és fordításnak alapja, különös megemlítést érdemel a Tyndall fordítása, mely 1526-ban jelent meg és a „Textus receptus“, a mely az Erasmus, Stephens és Béza görög szövegére volt alapítva, s azoktól valószínűleg nagyon keveset is különbözött. Abban az esetben, ha a fordítók a „Textus receptus“-tól eltértek, a „vulgata versiót“ használták.

A régi és új fordítás között, már a szereztetés módjában is megvan az a nagy különbség, hogy a míg azt királyi rendeletre, a királynak ajánlva, készítette egy e célból összeállított tudós társaság, addig ezt egy anglikan püspökökből és decanokból alakult héttagu társaságnak lehet köszönni. E társaság először is azt a szerencsés lépést tette, hogy a nagyobb egyházi felekezetekből beválasztott egy-egy nevezetesebb bibliogust. Tagjainak száma a végleges megállapodásnál huszonhét volt, kik közül az anglikan egyházhoz tartozott huszonegy, baptista volt egy, methodista egy, skociai presbiter egy, a skot egyház tagja egy, unitárius egy, és szabad egyház tagja egy. Csaknem egyidejűleg ezzel, Amerikában is alakult egy hasonczélú társaság ennek a felhívására.

Ugyanekkor szerveztetett egy másik társaság az Ó-Testamentum revidálására.

A társaság a revisionál követendő szabályokat röviden a következőleg állította meg: 1. Csak annyi módosítás teendő, a mennyi a hűség szerint elkerülhetetlen. 2. Az ily módosításoknál szem előtt kell tartani a régebbi fordítások nyelvezetét. 3. Ugyanazt a dolgot kétszer kell átnézni. 4. Csak oly szöveget kell elfogadni, a mely mellett a bizonyítékok határozott többsége szól. 5. A második, vagy utolsó revisio alkalmával csak is oly változtatás fogadható el, a mely mellett a jelenlevők kétharmada szavaz, ellenben az első alkalommal elégséges az egyszerű többség is. 6. Ha valamely hely hosszabb vitatásra ad okot, a felett csak a közelebbi gyűlésen lehet dönteni, ha a jelenlevők egyharmada ezt így kívánja. 7. A fejezeteket, oldalokat, szakaszokat, dült irásokat és a pontozást is revidálni kell. 8. Ha szükségesnek látszik, olyanok véleménye is kikérendő, a kik nem tartoznak a társasághoz.

E szabályokat igyekeztek hűségesen és állhatatosan követni. E célból legelőször egy görög szöveget állítottak össze, figyelembe véve a negyedik százból való kéziratok két példányát, az ötödik százból való négyet, a hatodikból való kilenczet és az ezutániakat, melyeknek száma felmegy ezerre is. Illetőleg felhasználták a Mill, Wettstein, Griesbach, Lachmann, Tregelles, Tishendorf, Westcott, és másoknak e nagyszámu kéziratokból összeállított kritikai kiadásait. A különböző olvasásokat és az egyházi atyákban előforduló idézeteket gondosan összehasonlították. Az így előállított görög szöveget egyik tag kiadta külön kötetben is, de ennek megvan az a nagy hiánya — jegyzi meg G. Vance Smith unitárius revisor — hogy a forrásokat nem nevezi meg. Még nem volt szerencsénk e könyvet látni.

Különös gondot fordított a társaság a régi fordítás tanulmányozására, s csak is a kettő gondos összevetése után tette meg a kínálkozó módosítást. A hol lényegesebb módosítást kellett tenni, ott az a margón indokolva van. Margói jegyzeteket főleg a következő esetekben használtak: 1. A mikor a módosítás említésre méltó volt. 2. Mikor a szövegbe nem lehetett bevenni a betűszerinti fordítást. 3. Mikor valamely érthetetlen szót kellett megmagyarázni. 4. Mikor a for-

ditás kétes vagy nehézkes volt, s e helyett egy másik lehetőséget kellett ajánlani.

Ezeket a szabályokat követte a társaság a csaknem tizenegy évre terjedő nagy munkában. Nem lehet eltitkolnunk, hogy azokon bizonyos conservativismus szelleme huzódik át. A régi, a szokás által megszentelt fordításra, különös reverenciával tekintettek, s annak érintését nagy feltételekhez kötötték. És ezt csakis természetesnek kell mondanunk, ha csupán saját szempontunkból tekintjük is a dolgot; de hogy e társulat előtt felmerült tekintetek és a fennebbi szabályokban hangsúlyozott hűség milyen befolyással voltak a revisorokra, azt azonnal meglátjuk, ha a szöveget vesszük megfigyelés alá.

II.

Mint minden nevezetesebb művet, s mint minden régen ígért kedves meglepetést magas vágyakkal és nagy reményekkel szoktunk várni, úgy magas vágyakkal és nagy reményekkel várta az új bibliát is mindenki. Mihelyt kezébe vehette, azonnal felkereste benne azokat a helyeket, a melyekben szive vigasztalást, hányatott kedélye enyhülést talált, s örömmel tapasztalta, hogy az alapjában a régi, de felszerelése új, mert mindenik lapján, s néhol mindenik sorban új szó, vagy új szórend fordul elő.

Mi jelenleg a vitatott dogmai kérdésekre fordítunk főbb figyelmet, mert ezekből győződhetünk meg arról, hogy a szabályokat mennyire tartották meg.

Keressük fel legelőször a szentháromság védőinek egyik főhelyét, János első levele 5. részének 7. versét, a mely a régiiben ez volt: „Mert hárman vannak, a kik bizonyoságot tesznek a menyben, az atya, az ige és a szentlélek és ez a három egy.“ A nevezetes vers nincs ott, s még a margóban sincs említés téve arról, hogy valaha ott lett volna. Hogy azonban a versek számai a margón megmaradhassanak, a régi 6-ik vers második feléhez van téve a 7-es szám.

De már az ehez hasonló jelentőségű Csel. 20.³⁸-el másként áll a dolog, mert az meg van tartva a következő alakban:

Viseljetek gondot magatokról és az egész nyájról, a melyben a szentlélek titeket püspökökké tett, az Isten anyaszentegyházjának

legeltetésére, melyet saját vérével szerzett. Ebben egy lényeges módosítás is van téve a „vigyázóknak“ „püspökökkel“ való felcserélése által. De a margón arra vagyunk figyelmeztetve, hogy az „Isten“ szó helyett sok régi tekintély „Ur“-t olvas.

Lehetetlen, hogy e két helylyel való elbánást tekintve, némi következetlenséggel ne kelljen vádolni a revideáló társaságot, mert a míg az elsőt minden megjegyzés nélkül kihagyták, addig ennél a margói „sok“ megjegyzéssel vélik bizonyíthatni hűségüket. Kétséget nem szenved, hogy e határozatlan jelző is többre becülendő a teljes hallgatásnál, de minthogy ezalatt az A, C, D, E, fő codexek értendők, melyekben tisztán $\chi\sigma\tau\omicron\upsilon$ van; és a B codex, a melyben a KY-nak ΘY -ra változtatása tisztán kivehető*), nem lehet megérteni, hogy ez utóbbi esetben miért kellett a Textus receptust, vagy éppen a régi fordítást ezeknél hitelesebb forrásnak tartani. Érdekes lesz itt megjegyeznünk, hogy az amerikai társaság a szövegbe az „Ur“ bevételét ajánlta.

Érdekesnek tartjuk idejegyezni még az „Inquirer“ című unitárius heti lap jeles kritikusanak ez olvasás eredetére vonatkozó okoskodását is. „Az ilyen olvasás eredetét, ebben úgy, mint az ehhez hasonló esetekben, igen könnyen meglehet magyarázni. A negyedik, vagyis a niceai zsinat évszázában szokássá vált volt, hogy J é z u s K r i s z t u s r ó l úgy beszéljenek, mint Istenről, a Logosról, természetesen nem absolut legfőbb Istenről, ki egyenlő volna Istennel, hanem mint származott, másodrendű Istenről, vagy a niceai vallástétel szavaival élve, „Isten Istene“, azaz Istenből magából, az Isten természetéből való Isten, ki természetére nézve ugyanaz (athanasiusi dogma), s nemcsak hasonló (áriusi dogma). Ehez hasonló eszmét fejeznek ki a revisorok Ján. 1. 18 verséhez irt margóban: Sok régi tekintély egyetlenegy szülőtt Istent olvas. A Logost vagy „Igé“-t így tekintették a niceai atyák, s ebben az értelemben Jézus Isten volt, mert benne az „Ige testté lett.“ E fogalmak alapján a másolók jogot éreztek arra, hogy az „Isten“ szót beilleszték a szövegbe. Ez látható több kéziratban 1. Tim. 3.₁₆-ban, és ez az eset Ján. 1.₁₈-ban. Ezt vehetjük észre a sinai kéziratban is, mely pedig éppen e

*) V. ö. Simén Szt. H áromság tört. 76. oldal.

korból való. Luk. 8₄₀-ben a hol „mindnyájan váraoztak ő r e á” helyett ez áll „mindnyájan váraoztak Istenre”. Mindezek után tehát nem lehetetlen, hogy a Csel. 20. ₃₃ versével is ez történt.

Hihetőleg e korban élt atyák előtt nem volt megbotránkozható „az egyetlen szülött Isten véréről” beszélni.

E helyre vonatkozólag tett észrevételek mellett bizonyít az is, hogy csaknemily erős bizonyítékok mellett 1. Tim. 3₁₆-ben „És minden versengés nélkül az istenesség [godliness, εὐσεβεία]. Károli: hitünk. Káldi az (isteni) kegyesség] nagy titka ez: az isten megjelent a testben” tételből az „isten” szót kihagyták és „az a ki”-t vettek fel, megjegyezvén a margón, hogy „az Isten” szó mellett, „az a ki” helyett nincsen kellő bizonyíték. „Az a ki”-t olvasnak A, C, D, F, G, codexek, az itala, vulgata, sahidi stb. fordítások és az egyházi atyák.

A római levél 9₆-ben „kik éi az atyák, kik közül való a Krisztus is test szerint, ki mindenek felett örökké áldandó isten.”

Ez állott a régi fordításban, de az A, B, C codexek alapján elismerték, hogy a Textus receptusban a helytelen pontozás miatt változtatás történt, és beleegyeztek abba, hogy bár részben megtéssék az a módosítás, a melyet az unitárius fordítók régen megtettek: Kik éi az atyák, kik közül való a Krisztus is test szerint, a ki mindenek felett van, Isten mindörökké áldott. (God blessed for ever.) De minthogy ez sem felel meg teljesen a görög eredetinek, a margóra ezt jegyezték: „Némely modern magyarázók a test szerint után pontot irnak és így fordítják: az, a ki mindenek felett Isten, legyen (van) áldott mindörökké; vagy az, a ki mindenek felett van, Isten, legyen áldott mindörökké.”

A fennebbi helyekkel egy természetű Titus 2₁₃ „Várván ama boldog reménységet, és a minagy Istenünk és megváltó Jézus Kristusunk megjelenését,” de a melynek helyébe a margóban szintén ajánlva van ez a módosítás: „a nagy Istennek, és a megváltó Jézus Kristusunknak.”

Ugyanily eset fordul elő még 2. Pét. 1₁. és 2. Tess. 1₁₃, de mig az elsőben a névelőt, mely csak θεός előtt van meg,

Χριστος.-ra nem vonatkoztatják és így fordítják: „a mi Istenünk és megváltó Jézus Krisztusunk igazságosságában“, addig a másodikban, a hol szintén csak egy névelő van a fordításban, mind a két név eleibe kiteszik, s következőleg a szövegben ez áll: „a mi Istenünk, és az Ur Jézus Krisztus kegyelme szerint.“ Ha a revisorok e helyekkel egyenlő hűséggel bántak volna el, illetőleg ha Tit. 2.¹³. és 2. Pét. 1.¹-re nézve elfogadták volna az amerikaiak ajánlatát, s nem igyekeztek volna minden áron megvédeni ez orthodox és oly kétes természetű helyeket, akkor nem jöttek volna ellenkezésbe önmagukkal a 2. Tess. 1.¹²-nél, hol ugyanameltt a szórend mellett, s egyetlen görög névelőből két névelőt fordítottak. Szerencsénkre a Károli fordításában a két utóbbi helyen jól van használva a névelő. Éppen ugy lehetett volna tenni a másikkal is, hogy e különben gyökeréig megingatott trinitárius tétel teljesen összeomoljék. Ebből látható az is, hogy mily keveset törődött a Káldi-féle Uj szövetség magyarázója azzal, hogy mit mond a kritika, midőn ily megjegyzést irt róla: „ez a vers egyik világos bizonyítéka Jézus Krisztus istenségének. A „nagy Isten“ alatt az atya semmi esetre sem értetik, mert a nagy Isten eljövételéről van szó. stb“.) Mintha bizony az Isten eljövételének fogalmát nem is ismerné a biblia.

Egyetlen helylyel sem bántak el oly sajtáságosan a revisorok, mint M á r k 16.⁹—²⁰-el. Az angol szöveg változatlanul meg van hagyva ugy, a mint volt a régi fordításban, de a 8. és 9. versek között körül-belül egy decimetryni hely üresen maradt. És ez az ür azt jelenti, hogy a mi következik, az nem tartozik szorosan a szöveghez, s tán ki is kellett volna hagyni, mert a mint a margóban meg van mondva, a „9. vers-től végig levő részt a két legrégebb kézirat és némely régi tekintélyek kihagyják.“ Vajjon nem egyezett volna-e inkább meg a revisori hűséggel, hogy annyi tekintélyre támaszkodva, vagy egészen kihagyassék, vagy legalább zárjelbe tétessék egy oly rész, a melyben különösen ilyen elvek vannak kimondva: „a ki hiend és megkeresztelkedik üdvözül, a ki pedig nem hiend elkárhozik,“ vagy a mint a régi fordításban volt: „á t k o z o t t l e g y e n“. Ezzel legalább elégtételt nyújtottak volna némi részben azért a sok veszedelemért, a mely az ily elveket el nem fogadó keresztényeket érte.

*) I. Ó és Uj szövetségi szent írás a Vulgata szerint átdolgozva. Uj szövetség, 1628. oldal.

A zárjel használatát annyival inkább meglehetett volna várni, mert már János 7.⁵³—8.¹¹-t, midőn ugyanakkora megszakítással és ugyanily margói jegyzettel látták el, még zárjelbe is tették.

Nincs ugyan példa nélkül ez új revízióban a teljes kihagyás is, mert a mint már láttuk 1 János 5.⁷ egészen, minden megjegyzés nélkül kimaradt. Ki van hagyva János 5.³ egy része és az 5-ik vers egészen, mindkettő csak a margóra lévén feljegyezve.

De lássunk néhány példát a nem dogmatikus helyekből is! Máté 5.³²-ből: „valaki haragszik az ő atyjafiára oknélkül, méltó az ítéletre“; „ok nélkül“ (εἰκῆ.) ki van hagyva a sinai és vaticani cod. alapján, mivel így nincsen is értelme, mert hol van olyan ember a ki oknélkül haragudjék.

Ugyancsak Máténál a 6.^{4, 6, 18} versekből a „nyilván“ ki van hagyva, mivel a legjobb kéziratokból hiányzik, s mivel csak e nélkül felel meg az evangelium szellemének: „a t y á d a k i r á d n é z t i t k o n m e g f i z e t n e k e d.“

Egyik bírálójuk azt jegyzi meg erről, hogy ha a revisorok egyebet nem tettek volna, akkor is méltók volnának házájukhoz.

Hogy az új testamentum revidiálása mily sok irányu ismeretet igényel, s mily sokszoros újra meg újra átnézés után számíthat arra, hogy helyesnek és tisztának tekintessék, azt megláthatjuk, hogyha figyelembe vesszük egy modern-görög nyelvész, Geldart lelkésznek e revízióra tett észrevételeit. A ő μικρότερος és ő μικρότατος-ra nézve azt mondja, hogy az első mindig „a legkissebbiket“ (the least) jelentí, de μικρότατος már „a nagyon kicsinyt.“

Márk 11.¹⁹-ben „minden este kiment a városból“ helytelen, mivel ott nem ἔταν, hanem ἔτε áll a legtöbb kéziratban, a mint a margón is kiírták.

A módosítások legmerészebbikét, szól Geldart, a Luk. 2.²-ben találjuk felhol e helyett: „Ez adószedést akkor hajtották végre először, mikor Cyreneus tisztartó volt Syriában“ ezt írták a revisorok: Ez összeírás volt az első mikor Cyreneus volt a kormányzó Syriában.“ Ismerkedjünk meg argumentumaival közelebről, mivel a mi Károlinkban is éppen ez a hiba. A fordítás alapja rossz és nem megbízható, mivel egyetlen régi tekintélyben sincsen meg a αὐτὴν ἀπογραφὴν πρώτην ἐγένετο. Ellen *

ben a másik mellett bizonyít kilencz uncial kézirat (Mss). Elfogadta Tischendorff is (1859-ben), noha később kihagyta. És miért hagyta ki? Azért mert a vaticani és a Béza codexben a névelő nincs meg. De mit mond ehhez a sinai codex? Az már αὐτῆν ἀπογραφῆν-t ír αὐτῆ ἀπογραφῆ helyett. Az első olvasás van a Tischendorff „Editio Octava Critica Major“-jában is. A revisorok ez utóbbi editiot követték. De erre azt jegyzi meg Geldart, hogy okos ember ily értelmetlen szavakat nem írhatott. Itt nézete szerint az uncial szöveg ΑΥΤΗΝΑΠΟΓΡΑΦΗΗΠΡΩΤΗ Η betűi közül az egyiket N-nek olvasta vagy a másoló vagy Tischendorff, s így lett ΑΥΤΗΝΑΠΟΓΡΑΦΗΗΠΡΩΤΗ, s következőleg nem hogy névelő ne lett volna benne, hanem éppen kettő volt. Így tehát ez lett volna a helyes fordítás: Ez az első adószedés történt a mikor Cyreneus volt Syria kormányzója. És miért tartották meg még is azt a régi és helytelen fordítást? Azért hogy megvédjék az evangelista tekintélyét még akkor is, a mikor tíz vagy tizennégy évet számít el, pedig Keim szerint legjobb lett volna bevallani az író tévedését az igazság érdekében és be azért is, hogy lássék, hogy Jézus születésekor a nép mily teljes szolgaságban élt. A revisorok felfogásában az is téves, hogy az adószedés az egész római birodalomban lett volna, holott ez csak Syria tartományban volt.

És ennyi elég is volna mutatványul arra, hogy meglátassuk mint jártak el az angol Uj Testamentum revisorai, ha betehetnők e szép kis könyvet a nélkül, hogy megnézzük, hogy a legszebb, legmagasztosabb ima az „uri ima“ nem szenvedett-e valami változást. Megközelíthetőleg hű fordításban hadd álljon itt az egész, hogy ítélhessen ki-ki külön is: A t y á n k, k i a mennyben vagy, szenteltessék meg neved. Jöjjön el országod. Legyen meg akaratod mint a mennyben úgy a földön. A mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma. És engedd el adósságainkat (our debts, ὀφειλήματα ἡμῶν), mint mi elengedtük a mi adósainknak.*) És ne hozz (bring) kísértetbe, hanem szabadíts meg a m a g o n o s z t ó l.

*) Érdekesnek tartom megjegyezni, hogy e mondatot Simén D. kéziratban hátrahagyott Uj szövetség fordításában éppen így fordította. A többi is közel áll. E kéziratban Máté és Márk van egészen
rész és 1. Ján. 1. része.

Észrevételeinket legczélszerűbben úgy kezdhetjük meg, ha idézzük egyik angol hetilap megjegyzéseit: „Ha az uri imára fordítunk, lehetetlen, hogy a legfájdalmasabb megütődést ne érezzük. Előre figyelmeztettek, de mostanig nem lehet elhinnünk, hogy abban csakugyan felvétellett e két szó: „ama gonosz“ (the evil one). A magyar nyelv sajátsága nem engedi meg, hogy az „one“ szót tisztán visszaadjuk. Tán a „személy“ felelne meg annak leginkább. Hanem a mi a dolog lényegét illeti, az igenis jelentékeny, s az angol lapok általános indignatióját méltán kiérdemelte. Igen, mert e szónak minden alap nélküli bevitele annyira megváltoztatta az egészet, hogy míg eddig általában a rosztól való megszabadításukat kérték, most egyenesen egy, tehát külön, önálló gonosz lénytől, a Sátántól való megszabadítást kell kérni. És milyen módosítás! Szemmel látható bizonyítékául annak, hogy itt az önkény keze működött: dült betűkkel szedették az egyet és a margóra jegyezték a „vagy roszat.“

Ez az egyik. A másik ehhez hasonló. A szövegben meghagyják a régi, helytelen és kevésbé érthető, vagy legalább is a Jézus szellemével meg nem egyező kérést: „add meg a mi mindennapi kenyerünket“ és a margóra ezt írják: „a görög szövegben ez áll: holnapra való kenyerünket.“ Ebben, hogy többet ne mondjunk, igen nagy az ellentmondás. Hát így mi értelme van a görög szövegnek?

Harmadik, nem kevésbé lényeges változtatás a doxológiának: „mert tied az ország, és a hatalom, és a dicsőség mindörökké. Ámen“ teljes kihagyása.

Az „Uri ima“ Lukács evangéliumában is előfordul, s minthogy az némely kritikusok véleménye szerint az eredeti alakhoz közelebb áll, de mert ebben is sok eltérés van az új és régi fordítás között, ide iktatjuk egész terjedelemben: „A ty a szenteltessék meg neved. Jöjjön el országod. Add meg kenyerünket naponkint. És bocsásd meg vétkeinket, mert mi magunk is megbocsátunk mindenkinek, a ki adós nekünk (we ourselves also forgive every one who is indebted to us.) És ne hozz minket kísértetbe.“ E fordítás mellett a margóban megvan jegyezve: hogy sok régi tekintély a harmadik mondatához adja még: „akaratom legyen meg mint a menyben, úgy a földön,“; hogy „kenyerünket naponként, helyett a görögben: „ke-

nyerünk et a jövő (holnapi) napra“ áll; és végül, hogy sok régi tekintély a végéhez csatolja még „hanem szabadíts meg ama gonosztól (vagy a gonosztól).“ Szükségtelennek tartjuk az első imára tett megjegyzéseink után erről többet szólni. Azonban a már idézett Káldi-féle biblia magyarázat ama megjegyzése, hogy: „a görög kiadások az Ur imádságát egész terjedelmében ugy adják, mint azt Máténál 6,⁹—¹³. találjuk, s mint azt a hívek folytonosan imádkozzák“, mint indokolatlan és alaptalan, nem kerülheti ki figyelmünket. Valóban az ily-szerű magyarázatok látására lehetetlen kétségbe nem vonnunk, hogy nálunk még mostanában hiteles és megbízható bibliamagyarázat kerülhessen a nép legnagyobb részének kezébe.

Ha e mutatóványok átnézése után visszapillantunk a revidelő társaság által megállapított szabályokra, azonnal tisztában lehetünk a felelettel arra a kérdésre, hogy azok mily mértékben tartattak meg. Az első szabályban hangsúlyozott hűséghez nem voltak mindenütt hívek. A módosításoknál az összhang kedvéért némelykor feláldozták a régebbi fordítás nyelvezetét, a mi kétségen kívül jogos eljárás, de mégis például az uri imában a „ne vigy“ helyett „ne hozz a kísértetbe“, a mint az *Inquirer criticusa* is véli, nem jobb és nem is szebb annyival, hogy e változtatást igazolná. A többi pontokat kisebb nagyobb mértékben végrehajtották, de arról nincs említés téve az előszóban, hogy a 8-ik szerint a társasághoz nem tartozók véleményét is kikérték volna. Hogy a 7-ik pontban kiszabott feladatnak milyen mértékben feleltek meg, arról szólnunk a következő szakaszban.

III.

A kezünkben levő könyvhez irt előszó említést tesz arról, hogy az angollal egyidejűleg alakult amerikai társaságnak minden iv az első revisió után megküldetett, mire az írásban adta meg feleletét. E feleletek, illetőleg javaslati és z r e v é t e l e k, teszik könyvünk harmadik részét, és e hat levélre terjedő kis toldalék méltán sorakozik a másik két részhez.

Nem lehet tudnunk, hogy az amerikaiak nagyraesült véleménye mily befolyással volt az angolokra, de attól tartunk, hogy a szabályok szigorú 5-ik pontja: „a második revisió alkalmával csak is oly változtatás fogadható el, a mely mellett a jelenlevők két harmada szavaz, túlpontosan hajta•

tott végre. E feltevésünk mellett bizonyít az, hogy a 7-ik pontot: „fejezeteket, oldalokat, szakaszokat, dült irásokat és pontozást is revideálni kell“ nem hajtották végre. Lássunk egy néhány példát:

Az evangéliumok előtt levő „szent“ szó, a páli levelek címében levő „az apostol“ és a zsidókhoz írt levél címében „Pál apostolnak“ meghagyattak. Nem vétettek figyelembe azon ajánlatok hogy „ördög“ helyett mindenütt „demon“ (δαίμων, δαιμόνιον) „testamentum“ helyett (kivéve Héb. 9.¹⁵—17) „szövetség“ irassanak a szövegbe.

Az amerikaiak ez általános megjegyzéseken kívül minden egyes könyvre vagy levélre megtették ajánlataikat versenkint.

Mi csak a leglényegesebbeket említjük fel: M á t é 3., „kereszteléséhez“ helyett olv. „keresztelésre“, 12.²³ „Dávid fia-e ez? helyett olv. „Lehet-e ez a Dávid fia? 27.²⁷ „palota“ helyett olv. „praetorium“ a margóra jegyezvén „palotát“. Márk 7.⁴ „mosdanak,“ helyett „fürödnek“. (V. ö. Luk. 11. ³⁸). Luk. 1.³⁵ „azért az is a minék sz ületni kell sz entnek nevez tetik, az Isten fia“ helyett olv. : „azért tehát az a szent dolog, a mely fogantatott, Isten fiának neveztetik.“ 1.⁷⁰ „eleitől fogva“ vagy „mióta a világ megkezdődött“ helyett olv. „régóta“. 22.⁷⁰ „ti mondjátok hogy én vagyok“ helyett olv. „ti mondjátok, mert én vagyok.“ Hasonlóan János 18.¹⁷ J á n. 7.⁸ „még nem megyek fel“ helyett olv. „nem megyek fel“ R o m. 2.^{14, 15} zárjelbe teendő. Z s i d. 2.¹⁶ „Mert bizony nem az angyalokat veszi fel, hanem az Ábrahám magvát veszi fel“ helyett olv. „mert bizony nem az angyaloknak ad segítséget, hanem segítséget ad stb.“ a margóra jegyezvén, hogy a görögben az előbbi van.

Az amerikai társulat nagy súlyt fektet arra, hogy a tulajdon neveket eredeti alakjukban írják. Sajnos, hogy sem az egyik, sem a másik nem vette figyelembe egyik angol unitárius biblia fordítónak Sharpe Sámuelnek azt az igen előnyös és sok zavart kikerülő ajánlatát, hogy a hol „Lord“ (Ur) szó Istenre vonatkozik oda mindig Jehovah vagy Jahveh irasék, s a „Lord“-al jelezzék Jézust.

Az új bibliában igen feltűnő az, hogy az ó testamentumi idézeteket, ha azok legalább egy vagy két sorból állanak, vers alakjában nyomatták. Ezekre az amerikaiak nem tettek

semmi megjegyzést, de némely kritikusok nem tartják sikerülteknek sem célravezetőeknek. Megjegyzés nélkül hagyták azt a lényeges módosítást is, hogy az új kiadás szövege nincsen versekre osztva mint volt a régi, de ebbe hihetőleg hallgatva egyeztek bele, minthogy ez valóban egyik kitünő előnye is az új műnek. A régi versek helytelenül és tapintatlanul voltak készítve s sok helyen az értelmet nagyon zavarják.

És ezzel végére jutottunk annak a könyvnek a melyet mi jelenségnek neveztünk a bibliai irodalomban. Állításunkat most sincsen okunk visszavonni ámbár találtunk benne némely hiányokat. Nincsen mert azt nem feledhetjük, hogy e munka kezdő munka e téren. Hogy vajjon az orthodoxok vagy heterodoxok hitnézetei nyernek-e általa megerősítést, azt nem lehetne határozottan eldönteni, mert a mig egyik helyről egy orthodox dogmai hely kihagyatott, addig a másik helyen módosítás tétetett. A mi örömünk és érdeklődésünk indoklására teljesen elégséges az a tény, hogy ez a munka — bármily alakban is — megjelenhetett egy oly társaság kezéből. Igen mert van okunk hinni, azt, a mit egy jeles angol pap mondott, hogy e művet bizonyosan egy más kiadásnak kell követnie, a melyben a sajtó véleménye tekintetbe vétetik. Mert már eddig is annyira hatott az a közszellemre, hogy az anglikán egyháznak egyik jeles hive így nyilatkozott: „ezután a bibliát szabad lesz bárkinek megbirálni.“ Igen, mert az igazságot kezdik megismerni az emberek, ez pedig az evangelium szavai szerint szabadokká tesz.

Vajha hamar bekövetkeznék az az idő a mikor nálunk is követni fogják Nyugot jeles példáját! Vajha a testvéries egyetértésnek e remek mű végrehajtásában nyilvánult szelleme hatná át a magyar egyházakat is, hogy lenne nekünk is egy hibátlan és szép nyelvezetű magyar bibliánk!*)

BOROS GYÖRGY.

*) Éppen akkor került kezünkbe legelőször a magyar új testamentumnak „az eredeti szöveggel egybevetett és átdolgozott 1878-ki kiadása“ a mikor e cikket sajtó alá küldöttük. Fenntartjuk magunknak a szerencsét, hogy ahoz hozzá szóljunk. B. Gy.

KERESZTÉNYIES HARCZ AZ ELLENVÉLEMÉNYÜEK- KEL SZEMBEN. *)

Alap ige: Ján. evang. XII. — 15. Példát adtam néktek, hogy a mint én cselekedtem, azonképpen cselekedjetek ti is.

Van egy görög mythos, vagy mese, a lernaei hydráról. E csodás állatnak az a különös természete volt, ha tiz feje közül egyet levágtak: menten kettő nőt helyibe. Ilyen tiz fejű hydra volt az a korszak is, melynek legyőzésére édes Idvezítőnk vállalkozott. Fejletlen hit, hiába való czere-
moniák, vastag tudatlanság, megrögzött babonák, százados bal-
szokások, vélekedések: mind meg annyi sárkány fejek voltak.

Ki hitte volna, hogy Jézus, mint diadal koszoruzta baj-
nok fog kimagaslani ez egyenetlen harczból? És még is ugy lett! Csoda szörny századát magas lelke fegyverével meggyőzte. Nagy szelleme érintésére, mint egy varázs ütésre, Olimp he-
gyén a képzelt istenek arany vára összeomlott, a bál-
vány istenek szobrai összeporladoztak s az egy igaz Isten,
mint szerető édes Atya tünt fel a lélekben új életre
kelt emberiség lelki szemei előtt. A hit derengő hajnalán: a
jogegyenlőség, testvériség és szabadság hajnal csillagai is ra-
gyogni kezdtek.

Egy új, egy dicső korszak nyílt meg az emberiség előtt,
zászlóján ama jelszavakkal: a hitet érdeklőleg lelkiösmeret
meggyőződése, lelkiösmeret szabadsága! a tudományt érdeklő-
leg: mindeneket megpróbáljatok s a mi jó azt tartsátok meg,
legyetek tökéletesek; s a polgári jólétet érdeklőleg: ismerjé-
tek meg az igazságot s az igazság szabadokká tészen titeket!
És e zászló alatt és ejelszavakkal: a vén idő megifjult!
A vallás és tudomány, mint édes testvérek, gyors emelkedés-
sel, az igazság megösmerésére vezérelték az emberiséget. És
bár elesett e nagy küzdelem csatahevében az ügy legszentebb
vezére, a legnagyobb ember, de szelleme kitért a sirból,

*) Elmondott Kolozsvárt 1881. aug. 28-án az Unitáriusok Egyh. Főta-
nácsa gyűlésének első napján.

s halhatatlansága hatalmas erejével fennen lobogtatja a hit zászlaját és a szent ügy harczosait emléke szózatával buzdítja: Példát adtam nektek, hogy a mint én cselekedtem — azonképpen cselekedjetek ti is!

Az ő vértanúsága, példa adása lelkesítette 19 száz esztendőn keresztül a hit igaz bajnokait; ez adott szent zsolozsmákat a mártýrok ajkaira, kik a czirkusok vad állatjai által szaggattattak össze, vagy a máglyák iszonyatos tüzeiben hamvadoztak el; ez teremtett új harczosokat, a szent ügynek, azokból a drága vércseppekből, melyeket a nyaktilók ezerei ontottak ki; ez nyitott új templomokat, — a hatalom zsarnok szavára ledöntött templomok helyett — szikla repedésekben barlang üregekben s a természet nagy szentegyházában; ez alkotta meg azon óriási alkotmányt, a keresztény anyaszentegyház nagy templomát, melyben ellenségeink is végezetre testvéreink lettek s ma már együtt lakozunk abban keresztény szeretettel.

Az ujjaalakulás véres évszázai lezajlottak ugyan; de azért a csata még nincs bévégezve! A kül ellenség legyőzésével, mint rendszeren történni szokott, az egyház gyermekei egymás között hasonlottak meg. A véleménykülönbségek új hydra fejekként ütötték fel magokat az egyház és tudomány kebelében, ám de ez a harcz már még is szelídebb, mert nem kíván ma már véres áldozatokat, mint a múltban, ez a harcz: az elvek harcza!

E harczra akarlak én lelkesíteni, mai beszédemben, mindnyájatokat, mint választott népet és szent papságot! A mi lelki vezérünk Jézus buzdító szózatát veszem ajkaimra: Példát adtam nektek, hogy a mint én cselekedtem, azonképpen cselekedjetek ti is.

Vajha a hatalmas Isten az én erőtelenségemben megdicsőitené a maga erejét, hogy oly meggyőző szavakban hirdethetném a való igazságot, hogy nagy buzgalommal lelkesednétek fel a szent harcz kivására, hogy az a bárka, mely egy új világot zár magában, ne semmisülne meg a meghasonlott keresztények ellenvéleményeinek hullám torlatában, hogy jönné el már az Isten országa, vagy a költő szavaival: az az ünnep nap nagy ünnep nap, vagy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezerek ajakán.

E harczban ne csak az ellenvéleményű keresztényeket,

hanem az egész világ lakóit, hit és nemzetiség tekintetbe vétele nélkül, tekintsétek testvérek gyanánt, s bárha ez a küzdelem testvér-harcz, legyen az egyszersmind Jézus példájaként testvéries is... Ily harcz illik mi hozzánk, ily harcz „mikéntjéről“ akarok én szólni erőtelen ajkaimmal. Kérlek annak okáért ajándékozatok meg becses figyelmetekkel.

I.

Hivatásunk, végcélunk: a tökéletesedés. S mentől inkább megfelelőnk hivatásunknak, annál inkább hasonlatosak leszünk az Isten ábrázatjához: mivel az Isten lelki tökéletesség! Hogy a tökéletesedésre vagyunk hivatva: tanítja szent hitünk és a józan okosság. Maga édes Idvezítőnk mondja: **legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok.**

Célunk elérése nagy feladat ker. atyámfiain! de törekvéseinket még is megkönnyítette az isteni szeretet az által, hogy már természetünknel fogva különös, sőt mondhatni: nélkülözhetetlen vonzalommal viseltetünk a társas élet iránt!

De mi is lenne az ember elkülönözve külön-külön? Bizony csak vérengző vad állat! Tudomány, erkölcs, miveltség s ezeknek boldogító szüleményei — mind mind meghalva lennének reá nézve. **A szellemet csak a társas élet fejtheti ki!**

Mint a küszürü a kardot, ugy élesíti a szellemet, a társas élet, vagy jobban mondva — a társadalom! Igaz, hogy születésünkkor nagyságunk paránya már meg van bennünk, ámde ez még olyan, mint a szikla kebelében elrejtett ércz, mely ott veszhet, vagy ha felszínre kerül is: sok vegyész-i változáson kell keresztül mennie, hogy megtisztuljon, hogy valódi nemes ércz lehessen! — így az ember is sok változáson, még több tapasztalaton és számtalan megkísértéseken kell hogy nemesen áthaladhasson, míg minden salaktól megtisztulva valódi ember lehet! Ezt pedig csak a társas élet eszközölheti.

Mint a patakocska elenyészik a homok sivatagon: ugy elenyészik az ember is egymagára az élet végtelenségében; ámde, mint a patakocska többed magával egyesülve hatalmas folyammá nőheti ki magát és diadalmasan hordozhatja a lobbogós árbócokat, ugy a parányi ember erő is egyesülve: csodákat tud művelni.

Mindazok a nagyszerű találmányok, melyeket minden megszokás mellett is, még ma is bámulattal csodálunk; mindazok a nagyszerű szellemi termékek, melyeknek szerzőit elragadtatással említi a hálás utókor: azt hiszitek-é? hogy egyes emberek parányi életének és erejének szüleményei? nem, nem afiai! a társas életnek százados tapasztalatai azok, melyeket az egyes ember csak megért és szót ad azoknak, vagy a még fejletlen, de már kezdetleges találmányt kifejti, tökéletesíti. Bizony örök igazság marad Madách, a nagy költő szava: „nem a kakas szavára kezd viradni, hanem a kakas kiált, mert virad!”

Mint az állati és növényi élet együttesen biztosítja egymás életét: úgy a társadalom és egyesek is együttesen munkálnak a közös cél felé.

Nagy balgaság lenne hát, sőt határozottan ki lehet mondani, hivatásunknak megtagadása, a mások gondolkozását, vélekedését ki nem hallgatni.

Az ekevas bármily fényes legyen is: elhagyatottan megrozsdásodik; míg ellenben barázdákat hasítva: fényesebb lehet! Az ember is, bármily természeti lángésszel bírjon is, ha elkülönzi magát a társadalomtól: bizony-bizony úgy elmarad, mint a gyalog ember a repülő gőzösn utazó sokaságtól.

Azt kérhetné valaki közületek: hát a ki tulszárnyalta korát? — mi hatással lehetne arra a mások balgatag okoskodásának, vélekedésének meghallgatása?.. mit tapasztalhatna?.. mit tanulhatna abból?..

Csalódnátok afiai! sokat, nagyon sokat!..

Az orvosi tudományt mi fejtette ki? nemde a betegek gyógyításán tett tapasztalatok? S valjon az emberiségre nézve ez a megbecsülhetetlen tudomány kifejlett volna, ha betegségek, nyavalyák nem gyötörték volna az emberiséget? Bizonyára nem! Távolság legyen azonban, mintha én e tudományért a betegség szükséges jóságát vitatnám! Nem, nem azért említém, csak a hasonlat kedvéért! Mert lássátok afiai! a tudatlanság is egy betegség! s valamint a betegség volt az ok az orvosi tudomány születésére nézt, úgy a tudatlanság is ok volt, hogy többet ne említsek: az erkölcsi tudomány kifejlesztésére nézve.

Bizonyára afiai! a kijelentésre, Idvezitónk nagyszerű élettörténetére semmi szükség se lett volna, ha az emberek

felvilágosodottak, erkölcsösök, erényesek, istenesek és ezekhez alkalmazott életük lettek volna. De mert nem így volt, éppen a tudatlanság s az ebből folyó babona és bárdolatlan erkölcs keltette fel édes Idvezítőnk felvilágosult józan lelkében is azt a nemes szent elhatározást: hogy a tévelygő emberiség megtérítésére szentelje egész életét; éppen a tudatlanság szolgáltatott okot Idvezítőnk isteni erkölcsstanának kifejlesztésére is, melynek áldott világánál ma milliók élvezik a hit boldogító erejét.

Nem csak a bölcsek, hanem a lelki betegek, tudatlanok vélekedéséből, okoskodásából is tanulhatunk, tapasztalhatunk sokat, igen sokat és annál többet, mentől józanabb elmével vagyunk megáldva.

Mint az anyagi világban a munkásság megedzi a test szervezetét s ebből egészség, jólét, öröm és boldogság származik, ugy a szellemi életben is: az akadályok, ellenvélemények megedzik a lélek erejét, minek következtében oly igazságokat hoz napfényre, melyek az egész emberiség előhaladását munkálhatják, de a melyek az akadályok nélkül holt kincsek maradtak volna.

Mint az aczél és kova villany szikrát csal ki az érintkezés következtében, ugy a szellemi élet ellenvéleménye is a szellem fényugarait ragyogtatják elő.

Annál inkább nem kell hát elzárkoznunk a világtól, annál inkább ki kell hát hallgatnunk a mások véleményét, mert hála a gondviselésnek! az emberiség ma már nem tapogatódik a sötétségben, mióta világosság jött e világra a Jézus által; ma már ha el is ágaznak a vélemények, de azért, sőt éppen azért, az egész: egygyütlegesen, gyorsan halad a tökéletesség felé.

Igen afiai! a mások véleményét, okoskodását kihallgatni, legyen az a miénkkel megegyező, vagy ellenkező: emberi hivatásunk, tökéletesedésünk egyik fő feltétele!

De ez nem azt teszi, hogy a mások véleményének hodonni tartozunk, bár mily tévesek legyenek is azok, nem! mert így a való igazság sohasem nyerhetne lételt, sőt éppen az igazság és tökéletesedésünk követeli:

II.

Hogy a téveszmék által ne engedjük magunkat elszédítettetni,

Különös sajátsága az emberi természetnek, hogy a régi intézmények, szokások iránt nagy előszeretettel, sőt hódoló tisztelettel viseltetik, el annyira, hogy legyenek azok bár mily ferdék, a haladó kor igényeivel homlokegyenest ellenkezők: oly bajosan tud azoktól megválni, mint a béna támaszbotjától.

„Az ősoket és intézményeiket tisztelni kötelességünk; mert a ki a multat nem tiszteli, az a jövőtől nem érdemes a tiszteletre. Ámde ez a tisztelet nem zárja ki az üdvös reformot... sőt éppen e tisztelet megköveteli azt! Ha az ősoek a saját koruk igényeinek megfelelő intézményeket állítottak fel: nekünk is elengedhetetlen kötelességünk hasonlólag cselekedni a jelenben. Az ősoket tisztelni kötelességünk, de őket minden balgatagságaikban vakon követni: emberi méltóságunk lealacsonyítása nélkül nem tehetjük.

De nevetséges is volna!

Ha azért, mert eldőeink Dontó Mogerióban, a kemény földre terített párducz bőron pihenték ki a harc viharainak fátadalmait, mi is, csupán az irántok való tulzott tiszteletből, megvetve a kor szelidebb igényeit: sátorok alatt, párduczbőr hiányában nyulbőrökön szenderegünk; vagy mert eldőeink villa hiányában, tán kezeikkel szedegették ki a bogrács párolgó hus tartalmát — mi is hasonlólag cselekednénk, mondjátok meg: nem lenne-e ez nevetséges?!

Olvastam egy mesét valahol!

Egy sokak által használt út fölött egy rettenetes nagy szikla emelkedett. A szikla annyira meg volt repedezve, hogy a járó-kelők: minden pillanatban ki voltak téve a megsemmisítő veszélynek.

S bár fenhangon, bátran mondogatták is: „ha atyáinkat nem nyomta agyon, mi se félhetünk!“... mégis valahányszor ott kellett elmenniök: a balgatag félelem imát csalt hazug ajkaikra s a legnagyobb rettegés gyötörte mind annyiszor, holott egy néhány csákány ütéssel mindezekről megmenthették volna magukat.

Ily balgatag következményei lehetnek a megrögzött szokásoknak. Így tesznek némely vallásfelekezetek is.

De így vagyunk némely személyek és azoknak véleményével is.

Gyakran-e, vagy ama tudóst, sőt néha tudatlant is, a kedvező körülmény annyira fölemel, hogy, óriásként látszik ki-

magaslani a nagy tömeg felett. S a nagy tömeg, mely a mindennapi tapasztalás szerint rendesen a más fejével szeret gondolkozni — annyira hódol a fölemelt bálványnak, hogy azok véleményeit, legyenek azok bármily tévesek: isteni kijelentésként hiszi, s ön véleményét, gondolkodását latba se vetve: vakon cselekszik önkárára!

Ne feledjétek hát ker. afiai! hogy minden ember, bármily tudományos is: csak ember!... s mert az: ki van téve a csalódhatásnak... még ha tiarát visel is fején korona gyanánt...

Se a politikában, se a vallás dolgaiban, se semminemű ügyeitekben ne legyetek vakon hódolói a mások véleményének, hanem az irás szavai szerint: mindeneket megvizsgáljatok s a mi jó azt megtartsátok!..

Ne a személy, hanem az igazság legyen a ti meggyőzőtek. Ne legyetek elbizottak, de emberi méltóságotokat se alacsonyítsátok le.

Tanuljatok önelmétekkal gondolkozni! Legyetek emberek a szó nemesebb értelmében mindnyájan, mert a jóságos Isten mindnyájotokat saját hasonlatosságára teremtett egyenlően, személy válogatás nélkül. Egy szóval: bár mily tekintély hirdesse is: ne engedjétek elszédítettetni magatokat a téveszmék által, sőt teljesen odaadással:

III.

Igyekezsetek meggyőzni az illetőket a téveszmék káros hatásáról.

Mondjátok meg afiai: nem nagy bünt követne-e el az, a ki egy világtalant szándékosan hideg közönnyel szemlélne, míg az, borzasztó magasságból, iszonyatos mélységbe zuhanna alá? holott csak egy néhány szavába került volna, hogy megmentse a szerencsétlent! Én azt hiszem, hogy annál nagyobb bünt követett el, mentől inkább hatalmába volt az illetőt megmenteni.

Ép ily bünösnek tartom én azt is, a ki a téveszmék ellen nem emel szót, holott hatalmában állana az illetőket azoknak káros hatásáról meggyőzni.

Igaz, hogy semmi sem nehezebb, mint a téveszmék ellen küzdeni, mert a szentírás szavai szerint is: a ki a gyepűt

elhányja megmaratik a kigyótól. De e nehézségért nem szabad elesüggedni és gyáván félre állani a kötelesség elől, sőt éppen a nehézség öntsön új erőt a szent ügy már-már lankodó harczosába, mert annál nagyobb a győzelem, a dicsőség: mentől küzdelemteljesebb volt a harczter.

Imé! Idvezítőnk egymaga áll szembe az eltévelyedett emberiséggel, s alig van egy nehány elvbarátja, de azok is inkább csak sejtelmével birtak még azoknak az igazságoknak, melyek felvilágosult józan elméjét a nemes harc kivívására lelkesíték.

Nélkülözést, szenvedést, nyomort, gunyt, rágalmakat: zugolódás nélkül átszenved, de meg nem szünik soha az igazságért küzdeni. Folytonos harc egész élete! s később a Golgota keserves kinja között elvérzeni, mint sem az igazságot megtagadni.

S mily nemes az ő fegyvere! Mig ellenségei a hatalom százéltű lándzsájával közelednek feléje: ő az igazság és szeretet életadó fegyverével harcol. És győz! mert az igazságnak győzni kell: az igazság a legnagyobb, a legerősebb hatalom!

Hiába zárja el a zsarnokság kőkoporsóba, hiába temeti barlang-üregbe: föltámad az!.. kitör a sírból a halhatatlanság ragyogó dicsfényétől körülsugározva, hogy még a vakok is látván lássanak és lelkesedjenek fel az igazság és szeretet szent ügye mellett.

Igy kell küzdenünk nekünk is a téveszmék ellen; ily harc illik a felvilágosult keresztényekhez, mert ő példát hagyott, hogy az ő nyomdokait kövessük.

Legyen fegyverünk mindég, a Jézus fegyvere: a szeretet, igazság és tudomány... és el ne feledjük, hogy a czél nem szentesíti meg az eszközöket... Szervét megégetése, Dávid Ferencz börtön-halála, még ha tévedés lett volna is nagy lelkők magasztos hite: égbe kiáltó bűnnek marad örök időkre! A mult legyen példaadás, legalább min nekünk, midőn a jelenben az emberiség jövő boldogságáért harcolunk. Ha a tévelygőket nem tudnók is megnyerni az igazságnak, ne gerjedjünk ellenök nemtelen haragra, hanem Jézusra nézzünk, lelki vezérünk példáját kövessük, ki még a kereszt kinjai között is ellenségeiért imádkozik: Atyám bocsásd meg nékiek, mert nem tudják, hogy mit cselekesznek!..

Nemes küzdelmünk szent harcában vezessen a jézusi aláztosság szerény szelid lelke, és el ne feledjük, hogy csak a nap bírja az egész földet bevilágítani, — sőt még az sem egyszerre —; el ne feledjük, hogy oly világitó nap, mint Jézus volt: évezredek hullámvetéseiben egy ha fölmerül az örök időben.

Az egyes ember, csak gyöngé világu mécs, mely csak azt a kis szobát, vagy kört tudja bevilágítani, melybe sorsa helyezte. . .

Munkálkodjunk, harcoljunk hát mindnyájan saját kiszabott körünkben! Ázt a kis világosságot, mely nekünk jutott részül: ne helyezük az éjszaka sötét fátyola alá, hiszen ugy se tudnók azt bevilágítani, ugy elenyésznek az, mint egy sohajtás a végtelenségben; hanem igyekezzünk inkább azt a kis szobát, vagy kört bevilágítani, melybe sorsunk helyezett. . .

„Gondolkodjunk, cselekedjünk abban a szellemben, a melyben Jézus gondolkodott és cselekedett. Mozdítsuk elő a krisztus nagy céljait magunkban és másokban. Tisztítsuk meg magunkat és kis körünket a tudatlanságtól, babonától és tévesszméktől. Emelkedjünk fel a sziv tisztaságára, az élet erőnyességére, a felebaráti szeretetben való boldogságra, szóval: járjunk a Jézus nyomdokain, mert ő példát adott, hogy mi is azonképpen cselekedjünk“ . . .

Igyekezék mindenki emberi méltóságához illőleg betölteni a maga helyét. A családfe: családjában; az iparos az ő műhelyében; a földmives: az ő nemes munkálkodásában; a hivatalnok: az ő hivatalában . . . és így tovább! . . .

Mert ha mindenki külön-külön, a már elmondottak szerint él és cselekszik, akkor az egész emberiség együttlegesen, mintegy öszhangzó egész diadalomról diadalomra fog lépni és gyors léptekkel haladva a tökéletesedés végetlen boldogsága felé: Isten országa fog előtte feltárulni! . .

RÉDIGER GÉZA.

AZ UNITÁRIUS VALLÁSKÖZÖNSÉG EGYH. FŐTANÁCSÁ- NAK AUG. 28—30. NAPJAIN TARTOTT GYÜLÉSÉRŐL.

A főtisztelendő püspök ur a közelből és távolból szép számban összegyűlt tanácsstagokat a következő beszéddel üdvözölte :

„Isten kegyelméből ismét együtt vagyunk, hogy őseinktől örökölt s egyházi törvényeink által meghatározott módon évi közgyűlésünket megtartsuk, s ezen vallásközönségünk ügyei felett, mint annak ez időszerinti őrállói, tanácskozzunk. Mily gyakran valának e gyűlések a multban hitelődeinkre nézve az aggodalom és lelki szorongattatás nehéz napjai! Hányszor valának kénytelenek Jézus remegő tanítványaival így kiáltani fel: „Uram, tarts meg, mert elveszünk.“ S avagy csak a mi életünkre is nem volt-e többször feltéve e teremben is a „lenni vagy nem lenni“ nagy kérdése. De egyfelől a hitbuzgóság s szent vallásunk iránt az önfeláldozásig kész szeretet, másfelől az erőtle-
nekben magát megdicsőítő isteni gondviselés mindannyiszor révpártra segítette hullámok közt hánykódó egyházunk kicsiny hajóját, betelvén így rajtunk is a mi Urunk és mesterünk Jézus Krisztusnak ama jövendölése: „Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti atyátoknak, hogy adjon nektek országot.“

Ugy vélem mltsgs és főt. Egyh. Főtanács, hogy szükséges és jó nekünk az emlékezet fáklyáját olykor-olykor meggyújtani, s annak fényénél a multba visszatekinteni, mert a mult tanulságai utmutatókul és irányadókul szolgálhatnak a jelenre is. Igaz, hogy nekünk, hála érette a gondviselésnek, egyházi életünkre nézve a jelenben nem oly válságosak napjaink, mint elődeinké voltak századokon át, s mint a minőket részben mi is kiállottunk.

Nemzeti és polgári életünkkel együtt egyházi életünkre nézve is kedvezőbb helyzetbe jutottunk. Ma nemcsak a királyi eskü által szentesített alkotmány védi törvényes jogainkat, hanem e mellett a közmivelttség és szellemi felvilágosodás is szövetségeseinkké lettek.

Ezeknek köszönhetjük, hogy a mi kis országunk határai is terjednek. Jelen főtanácsi gyűlésünknek is alig lesz lélekemelőbb tárgya, mint hazánk fővárosában Budapesten — angol és amerikai atyánkfiai segítségével — egy rendes papság szervezése.

Azonban, ha külső viszonyainkra nézve jelen helyzetünk a multhoz képest jóval kedvezőbb is, még mindig van okunk

ajkainkra venni a kérést: „Atyánk, jöjjön el a te országod.“ Hítelveink s ezeken alapuló egyházi intézményeink még ma is nem egy megtámadtatásnak vannak kitéve. Legközelebről is méltó megbotránkozást okozhatott mindnyájunknak az a rendelet, melyet állítólag a közös hadügyminiszterium bocsátott volna ki, s a mely szerint kérdésbe vonatnék egyházunknak hiveinket illetőleg a házasság kötése felbontása körül 300 év óta gyakorolt s a legújabb országos törvények által is biztosított joga és bírói illetékessége. Ha ez a rendelet csakugyan igaznak bizonyulna be, ugy elmulaszthatatlan kötelességünk lesz sérelmünk orvoslására minden törvényes útat és módot felhasználni. E lépésünkben, nem kétlem, az összes protestans egyház támogatására bizton számíthatunk. Eddig is már nem egy hang emelkedett a nyilvánosság előtt többek részéről e törvénytelen hir ellen, mely végkövetkezményeiben nemcsak egyházi, hanem hazai alkotmányunkra nézve is sérelmes lenne, s így azt hazai kormányunk maga sem tűrhetné el.

Hozhatnék fel még más eseteket is annak kimutatására, hogy még mindig sok előítéllettel és félreértéssel találkozunk a társadalomban is egyházunkat és szent vallásunkat illetőleg, s bizony még messze van az idő, melyben a kereszténység eléri az Úr Jézus által eleibe tűzött czélt, midőn követői eleget tesznek az ő parancsolatjának: „arról ismernek meg az emberek, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretitek.“ De ezeket mellőzve, csak azt kérdem, avagy mi közöttünk, saját egyházunkban elég erős és elég munkás-é a szeretet?

Nem hódított-e meg minket is a kor anyagias iránya anynyira, hogy sehol és semmiben mást ne keressünk, mint enhasznunkat, s a közérdekeket csak lépcsőknek rakjuk le saját érdekeink elérésére? Tudunk-e ugy lelkesülni és áldozni anyaszentegyházunkért, mint azok, a kiknek szellemárnyai itt lengenek körülöttünk, s a kik gúnyt, méltatlanságot, szegénységet és megvettetést készek voltak eltűrni és hordozni csak azért, hogy Jézussal azt vallhassák: „Minden parancsolatok között ez az első, a mi urunk istenünk egy ur.“

Mlgs és főt. Egyh. Főtanács, ne tulajdonittassék nekem hibául, hogy e kérdéseket fölteszem, mert én azt hiszem, hogy a mit szeretünk, azért aggódunk is. De részemről legalább ez aggodalom nem leverő vagy elcsüggesztő, hanem fokozott vigyázatra és folytonos tevékenységre buzdító. A vigyázat örlelke, s a hasznos tevékenység szelleme legyenek azért jelen tanácskozásunknak is iránytűi. Én hiszem és reménylem, hogy ezek által vezéreltetve, mostani egybegyülésünk sem lesz eredménytelen, sőt az egyházunk javára és előmenetelére fog szolgálni. E hittel és reménnyel üdvözlöm az egybegyült tagokat. Legyenek főpásztori igaz szeretettel köszöntve mindnyájan általam e teremben.

De legyen szabad egy néhány szóval üdvözölnöm külö-

nösen tiszt. Allen József urat, a cambridge-i „Harward“ egyetem egyik nagyérdemű tanárát Amerikából, szeretett hitrokonunkat, ki nem tekintve a nagy távolságot és az ut fáradalmait a hitrokoni szeretet erejétől indítatva e közgyűlésünkre ide közinkbe jött.

Fogadja mindnyájunk szavakban ki nem fejezhető örömét jelenléte felett. Legyen meggyőződve arról, hogy mi benne atyafiságos szeretettel öleljük keblünkre amerikai testvéreink egyetemét, a kik már eddig is rokonszenvüknek és testvéri indulatuknak oly számos jelét adták irányunkban, s hisszük, hogy e rokonszenv és testvéri indulat fokozására és szilárdítására köztünk lett személyes megjelenése is hathatósan be fog folyni. Mi ugyan nem dicsekedhetünk azzal a szellemi és anyagi erővel, a melylyel amerikai atyánkfiai dicsekedhetnek, társadalmi befolyásunk se oly hatalmas, mint az övék, kik egyebek mellett egy nagy kérdésben, a rabszolgaság megszüntetésének kérdésében, a halhatatlan Parker és Channing munkásságával élünk, oly jelentékeny s az emberiséget hálára kötelező misiót teljesítettek. De hitben és buzgóságban mi is gazdagoknak érezzük magunkat, s fennállásukat 300 év viharai megpróbáltván, úgy hisszük, némi joggal hivatkozhatunk mi is a bennünk levő erőre, valamint arra, hogy hitelveink által mi is befolytunk s befolyunk ma is arra, hogy a testiél még gonoszabb, a szellemi rabszolgaság alól felszabadítsuk az igazság iránt fogékony lelkeket. Isten hozta körünkbe. Érezze itt magát otthon. Mi szerencséseknek fogjuk magunkat mondani, ha itt mulatását oly kedvesnek és hasznosnak fogja találni, miszerint eltávozásakor így szólhat hozzánk: nagy utat tettem érettetek, kedves testvéreim, de azt soha meg nem bánom. Ugy legyen. És ezzel a jelen főtanácsi gyűlést megnyitottnak nyilvánítom.“

A nagy figyelemmel hallgatott és osztatlan tetszést nyert elnöki megnyitó után felolvastatott az amerikai unitárius társulat titkárának a következő levele:

Boston, július 13. 1881.

A magyar unitáriusok E. Főtanácsához Kolozsvártt.

Allen József H. tanár urat — a cambridge-i „Harward“ egyetemről — óhajtom az önök testületének bemutatni, ki az önök aug. 28-án tartandó egyházi főtanácsi gyűlésén jelen lenni szándékszik. Az Amerikai Unitárius Társulat igazgató tagjai nagy örömmel ragadták meg az alkalmat, hogy képviselőjükül kijelöljék, mint olyant, a ki jelleme, magas miveltsége és munkássága által teljesen hivatva van arra, hogy az amerikai unitáriusokat képviselje, és kifejezze önöknek azt a mély érdekeltséget, melyet az önök előhaladása iránt tanusítanak azok, a kik az Océán ezen a partján a keresztény hitnek ugyanazon magasztos alakban való terjesztésén fáradoznak, mint

önök. Fogadják őt úgy, mint a ki a mi biztató szavunkat viszi önökhöz, s mint a mi keresztényi rokonszenvünk és szeretetünk tolmácsolóját.

Testvéries üdvözlettel:

Reynolds Grindall,

az Amerikai Unitárius Társulat titkára.

E levél felolvasása után az amerikai és angol unitárius társulatok követe Allen József Henrik ur a következő latin nyelven mondott beszéddel üdvözölte a főtanácsot:

Nagyon tisztelt és tisztelendő férfiak!

Midőn önöknél röviden szólhatok, engedelmeikkel, sem az én anyanyelvemen nem szólok, mely csak kevesek előtt ismeretes, sem pedig az önökén, melyen nem tudok, hanem azon a nyelven, melyet a nyugati egyház csaknem anyanyelvének nevezhetek, római nyelven, melyet oly sokáig s csaknem a legutolsó időkig használtak Magyarországon a köztanácskozásokban.

Üdvözlöm önöket mindnyájan mint kedves testvéreket az Urban. Ismeretes előttünk az önök fáradozása, kitartása, hűsége és az igazság iránti szeretete. Tehát a föld legtávolabbi részeiből, a legtávolabb eső városból és egyetemből hozom önöknek angol és amerikai testvéreik üdvözlését.

Nem épen tájékozatlanul jövök önökhöz; önök viszonyaival nem ismeretlenül jöttem ide. Az önök hazájának nyomorúságain mi is könnyeztünk. Sorsa újabb időben való jobbra fordultán nagyon örvendettünk és örvendünk; a melyről megvallom — keveset tudunk, többet tudni szerfelett vágyakozunk. Most teljes jó indulattal, barátságosan, közös hittel gyültünk össze. Mindnyájan két dologhoz ragaszkodunk közösen — a hithez és szabadsághoz: a hitbeli szabadsághoz, és a szabadság iránti hithez. E kettőben legyen a mi örömünk teljes.

Az egység, melyet vallunk, nem csak hitnézet, a mint részemről állíthatom, hanem miként Pál mondja: *unitas Spiritus in vinculo pacis*.

A reconciliatio, melyet hirdetünk, nem Isten haragjának megengesztelése — miként sokan képzelik — mintha az ő szeretetét igazságosság által megnyernők; hanem az Isten és emberek közti legméltóbb szövetség, melyet az által kötünk, hogy életünket, erkölceinket és szeretetünket a mindig hatalmas, mindig szerető Isten akaratával, törvényeivel és intézkedéseivel összeegyeztetjük.

De ezen hitünket a dolgok nagy változása a vélekedések számtalan elágazásai közt kell fentartanunk.

Tempora mutantur nos et mutamur in illis.

A dicsőség lejár, a birodalmak megdőlnek, az intézvények elenyésznek, a legnagyobb államok összeomlanak, a régi egy-

ház ereje meggyengül; sőt az emberek szelleme, gondolkodása és érzelme napról-napra mintegy újjá változik át. Egyedül Isten igéje állandó; az az ige mondom, mely nem csak a keresztyén hit emlékeiben van megírva — a melyek közül én nagyon soknak és a kiválóbbaknak értelmezésében fáradozom — hanem az események változásaiban, a földi dolgok rendében és azokban is, melyeket — igen helyesen — a természet törvényeinek neveznek, a melyekre az élet minden alakzatainak folyamában, — hogy úgy szóljak — kifejlődésében, az emberi dolgok változataiban, az emberiség történelmének fejlődésében Isten mintegy reá nyomta a maga pecsétjét.

Abban kell nekünk munkálnunk, abban kell fáradoznunk, hogy ezeket a törvényeket megtanuljuk, azoknak engedelmeskedjünk, és azok szerént rendezzük életünket Krisztus szellemében. Így és semmi más módon fogjuk mi is, a mi anynyira kedves és szent, anynyi századon át számtalan tévelygések között teljes tiszteletben fentartott és reánk szállott hitünket, minden szép művészetek és tudományok művelése, de leginkább az engedelmisség szelleme és életünk feddhetetlensége által megtisztelni és megörizni.

Ujból is üdvözlem önöket.

A tárgyalások megkezdődvén, felolvastattak az évi jelentések.

I. Püspöki jelentés.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács!

Ez évi jelentésemet nem kezdek meg fontosabb eseménnyel, mint Fenséges trónörökösünk, Rudolf főhercegnek Stefánia belga királyi főhercegnővel történt egybekelése alkalmával országszerte nyilvánult öröm jelzésével. E hazafiúi örömben az uralkodó ház iránt viseltető hűség és ragaszkodásnál fogva Egyházi Képviselő Tanácsunk is kedves kötelességének ismerte részét venni s annak vallásközönségünk nevében egy üdvözlő feliratban adott kifejezést. Az üdvözlő feliratnak személyesen leendő átadásával ugyancsak az E. K. Tanács engem bizván meg, azt f. évi máj. hó 19-én Budapesten a királyi várlakban Hajós János min. tanácsos afiával küldöttségileg nyújtottam át, mely alkalommal szerencsés voltam Ő Fenségenek vallásközönségünket illető legmagasabb köszönetét megnyerni.

Ezzel kapcsolatban hálával emlékszem meg e helyen is arról, hogy Ő cs. és apostoli kir. Felsége a f. évben abásfalvi ekklezsiánk temploma építési költségeire magán pénztárából 200 frt segélyt méltóztatott a legkegyelmesebben adományozni.

A mi már szorosabb értelemben vett jelentésemet illeti:

1) a belső emberek változására nézve:

a) több év óta ürességben álló verespataki ekklezsiánk-

ban szerencsés voltam ez évben a lelkészi állomást helyreállítani, s azt Bakó Lajos papjelölttel betölteni. Ifjú lelkész afiának buzgalma, valamint az ekklézsiának ez intézkedés feletti öröme és meglelégedése kilátást nyujtanak arra, hogy ez ekklézsiánk ügyei valahára teljesen rendbe jönnek, s ez által ismét megszerzi magának egykori jó hírnevét. Ennél még nagyobb vívmánya egyházunknak az, hogy Budapesten főleg angol és amerikai atyánkfiai nagybecsű segélyével közelebbről egy rendes lelkészi állomás szerveztetett. Ez által ottani fiók-egyházközségünk az anya ekklézsiák sorába emelkedik. Egyházunk e nagy vívmányára a pecsétet reá ütni a Mltgs. és Főt. Egyh. Főtanács teendője lesz, s én nem kétlem, hogy azt a legnagyobb örömmel teljesíteni. Részemről a budapesti fiók-egyházközségnek anyaekklézsiává emelése iránti főtanácsai határozatot az ügy sürgős voltánál fogva be nem várva, bátor voltam csakugyan az E. K. Tanácstól nyert megbízatás folytán jóváhagyás reményében már a lelkészt is Derzsi Károly tordai középtanodai tanár személyében Budapestre kirendelni.

b) iskola mesteri változások: Gyulai Ferencz Alsó Járásból teljesebb önkiképzés végett tanítói képezdébe menván, helyébe Csegezi Sándor volt toroczki másod tanító, továbbá szováthi mester Tóth Ferencz elhalálozása folytán Gábor Dénes musnai isk. mester hasonló minőségben Szováthra rendeltettek.

c) ürességben vannak jelenleg a csekefalvi lelkészi állomás, Pálfi Lajos lelkész afia lemondása, valamint a musnai isk. mesteri állomás az előbbi pont szerénti elrendelés folytán.

d) a kolozsvári ekklézsiát illető lelkészi változás — mely nem tartozik kizárólagos hatáskörömbe — a jelen főtanácsai tárgysorozat egyik pontját képezi s ez uton nyerend a Mltgs. és Főt. Egyh. Főtanács arról kellő tudomást.

2) Papi szigorlatot az 188°/₁-dik isk. évben négyen tettek, u. m.: Németh István kitünő, Mózes Mihály dicséretes, Mátyás János és Székely Zsigmond elégséges osztályzattal. Ezekkel ez idő szerint 14 papjelöltünk van, kik részint középtanodáink mellett, mint köztanítók, részint mint magánnevelők vannak alkalmazásban. Egyikök Gál Miklós a közelebbről Londonból hazajött Varga Dénes helyébe lesz menendő ottani hit-rokonaink theol. tanintézetében azoknak nagybecsű segélyével tovább folytatni tanulmányait.

3) Az anyakönyvi és népesedési kimutatások szerint egyházunkban 1880-dik évben:

A) Kereszteltetett: a) fiu . 1056

b) leány 1033

Együtt: 2089 uj szülött; 104-el több mint 1879-ben. Ezekből házasságon kívül született 231, tehát több mint 10%; — a mi a múlt évihez képest ismét szomorú visszaesést jelez.

B) Konfirmáltatott: a) fiu 422
b) leány 438

Együtt 860 kevesebb 41-el mint 1879-ben.

C) Összeeskettetett: a) mentvénynyel 244
b) hirdetéssel 309

Együtt . . . 553 pár; 17 párral kevesebb, mint 1879-ben.

D) Meghalt: a) férfinemből 691
b) nőnemből 697

Együtt 1388
178-al kevesebb mint 1879-ben. A szülöttek száma pedig a halottakét 701-el mulja felül.

E) Átállott hozzánk 135
" tőlünk 36

e szerint 99-el több jött hozzánk, mint a menynyi tőlünk más vallásokra tért át.

F) A lélekszám 1880-ban tesz 53,852
" 1879-ben volt 53,911

a mi e szerint 59 lélekszám apadást mutatna. De inkább a népesség összeírása körüli pontatlanságot mutatja; mert tekintettel arra, hogy a születések és halálozások közötti 701 különbözet, valamint az átállásoknál levő 99 többlet, mind a népesedés gyarapodásának javára esik, s együtt csaknem 800-ra megy, a lélekszámban nem hogy apadás nem lehetne, de annak a mult évihez képest jelentékeny gyarapodást kellene mutatnia. E pontatlanság egyik oka kétségen kívül abból származik, mert ekklézsiánkból évenként többen telepednek ki oly helyekre, hol még közelben sincs ekklézsiánk, s így számításba nem jöhetnek. Ugyszólva elesnek a mi láthatárunkból. E tekintetben előbb-utóbb minden esetre gondolnunk kell valamit, hogy az ekklézsiáinkon kívül szétosztán élő hiveinket is szorosabb kapcsolatban tartsuk magunkhoz.

Az iskolákat és iskola köteleseket illető adatok az E. K. Tanács évi jelentése rendjén terjesztetnek elő.

4) A mult év öszén october 2-től 21-ig marosköri ekklézsiáinkat látogattam meg illetve azokban püspöki vizsgálatot tartottam. Hasonló vizsgálat már 33 év óta nem volt nevezett egyházkörünkben. E körülmény magában megfoghatóvá teszi azt a szives fogadtatást, melyel egyházköri látogatásomban minden egyes ekklézsiánkban találkoztam. S nekem szintén jól esik kifejezést adnom azon személyes tapasztalat által szerzett meggyőződéssemnek, hogy hiveink kebelében ma sem hiányzik az elődök példás hitbuzgósága és egyházszeretete. Csak az a sajnós, hogy a mi ezeknek frisebb és termékenyebb életet adhatna, népünk vagyonosodása igen sok helyen kézzel fogha-

tólag hanyatlik. Ennek aztán szomorú hatását első sorban belső embereink érzik. A kepe majd mindenütt apad. Általában attól tartok, hogy e kérdés ma-holnap egyházunk egyik legégetőbb kérdése lesz. A baj megelőzésére ez idő szerint alig látok alkalmasabb eszközt, mint egyházi magtárak alapítását, melyek hű és lelkiismeretes kezelés mellett egyelőre az ekkleziái kisebb szükségek fedezésére, idővel talán a kepének legáltalább részben megváltási alapjául is szolgálhatnak. E végből sikerült is néhány ekkleziáinkban ottlétem alatt ily magtárak megalapítását kezdeményeztetni. Egyébiránt az E. K. Tanács-hoz a maga rendjén beterjesztett vizsgálati jegyzőkönyv egyház látogatásomnak teljes képét adván, annak részleteibe bocsátkozni itt nem tartom szükségesnek.

5) A budapesti papság szervezése folytán miről már fennebb örömmel emlékeztem meg, folyó év május havában ottani fiókegyház községünkben is vizsgálatot tartottam. Ennek jegyzőkönyve a fiókegyház községnek anyaekkleziáivá emelése iránti ügyével kapcsolatban szintén elő fog terjesztetni, s így arra sem terjeszkedtem ki. Hanem a mennyiben budapesti atyánkfianak múlt évi felhívása folytán e papság szervezésére s egy-szersmint templomépítési alapra tett kegyes adományok részint közvetlen az én kezemhez folytak be, részint budapesti atyánkfiai is az ők kezök alá befolyt hasonló kegyes adományok kezelésével engem biztak meg, kedves kötelességemnek tartom bejelenteni, hogy ez alap ma a helybeli takarékpénztárakban elhelyezett készpénzben 5063 frt 37 krt tesz. Ez összegből 1740 frtot Kovács János atyánkfia hozott Londonból, azon alkalomból, hogy mint egyházunk küldötte angol atyánkfiai ez évi közgyűlésén megjelent; közel 100 frtot szintén onnan kaptam T. Ierson Henrik titkár ur utján. Valamint az elsőnek úgy az utóbbinak is becsét kétségen kívül kétszeressé teszi az a körülmény, hogy ez nem rendszeres kéregetés, hanem a szó teljes értelmében önkéntes adomány eredménye. A további adakozások, valamint ott, úgy itt is folyamatban vannak, s teljes reményünk lehet, hogy ez alap még ez év folytán jelentékeny gyarapodást nyer.

6) Nem lesz talán érdektelen tudni, hogy a Dávid Ferencz alapítványra sem szüntek meg teljesen az adakozások. E perselybe is hull ma is egy-egy fillér. Miután 1879-ben a közpénztárnak elszámoltam volt 11,549 frtról, azóta befolyt hozzám még . . . 119 frt 55 kr., mihez képest e gyűjtés eddigi eredm. 11.668 frt 55 kr.

7) Megnyitó beszédemben már sajnálattal emlékeztem meg a közös hadügyminiszteriumnak tulajdonított azon rendeletről, mely a házasság kötéseket és felbontásokat illetőleg egyházunk egyik törvényes jogát látszik megtámadni. Itt csak azt kívánom még hozzá tenni, hogy én nem akarván netán téves hírlapi közlemények után indulni meg, egyelőre magának a kér-

déselt rendeletnek megkapását vettem célba. E végre előbb magán uton kerestetem azt, de célhoz nem jutván, nem mulasztottam el hivatalosan folyamodni egyenesen a m. kir. honvédelmi miniszter ur Ó Nagyméltóságához. E tárgyban felterjesztésemet még folyó évi július 25-én megtettem. Azonban sajnálattal kell jelentenem, hogy választ mindeddig nem nyertem.

8) Hábár szorosan véve nem tartozik is ide, mindazonáltal nem tartom időszerűtlennek megemlíteni, hogy Channing Ellery Vilmos műveiből magyar nyelven eddig megjelent 5 kötet, ez évben kolozsvári tanáraink közreműködésével egy hatodik kötettel egészítettet ki. Ennek költségei is amerikai atyánkfiai által e célra küldött segélyből fedezettek. A kiadott 6 kötetben jó formán birjuk már magyar nyelven is e nagy író mindazon műveit, melyek egyházi és társadalmi viszonyainkat tekintve reánk nézve kiváló becszel birnak. Vajha minél több olvasójuk lenne ez igazán egészséges s gazdag lelki és erkölcsi táplálékot nyújtó műveknek! Részemről nem tehetem, hogy azokat e helyen is ne ajánljam nem csak papságunk, hanem vallásközönségünk összes tagjai figyelmébe.

9) A legszomorítóbb kötelességet kell még teljesítenem. Halottainkat kell följegyeznem. Közelebbi gyűlésünk óta a következő egyházi tanácsos afiai hullottak ki sorainkból: Pakot István keresztur-köri egyik felügyelő gondnok; id. Jakab János; Dr. Gyergyai Árpád, — ki kolozsvári főtanodánk s ennek kórháza körül részint mint segédtanár, részint mint orvos, azon rövid idő alatt is, a mennyire élete terjedt, kiváló érdemeket szerzett magának; — Benczédi Sándor d.-szt.-mártoni áll. isk. tanító; h.-szt.-páli id. Dimény Zsigmond, és Bágyi Mihály kolozsvár városi nyug. levéltárnok. A halottaikat kesergő gyászoló családok könyüje mellé állítsuk oda mi is fájó részvétünk emlékoszlopát. Legyen béke sirjok felett. Mi pedig a kiiket az isteni gondviselés még helyeinken megtartott, igyekezzünk időnket, erőnket és tehetségeinket szeretett egyházunk érdekében minél jobban felhasználni és értékesíteni. E végre Istennek szent áldása legyen legközelebbiről jelen egyházi főtanácsunkon is.

II. Közigazgatási és tanügyi jelentés.

Nagy megnyugvással kezdheti az E. K. Tanács évi munkálkodásáról szóló jelentését annak jelzésével, hogy egész vallásfelekezetünk kebelében ez idő alatt béke és nyugalom uralkodott.

Nem volt kénytelen az E. K. Tanács háborgó belső emberek ekkleziások ügyében itélteni; a felmerült kevés egyenetlenkedéseket a püspökség különösen Maroskörben, hol még

legtöbb panaszos kérdés merült fel, az 1880. évi október 2-án kezdődőleg tartott püspöki vizsgálat alkalmával békésen lecsilapította.

Adakozások:

Sepsi Miklósvár körben	257	frt	42	kr.
Torda-Aranyos	40	"	"	"
Felső-Fejér	910	"	"	"
Keresztur	234	"	80	"
Küküllő	134	"	"	"
Udvarhely	663	"	"	"

Együtt . . 2239 frt 22 kr.

A vallásos erkölcsi élet hanyatlása nem tapasztaltatott; egyes hiveink 2239 frt és 22 kr. önkéntes adakozásban tanusították szent vallásunk és egyes ekkleziáink iránti buzgalmat, a különböző adakozók közül méltányoló elismerését fejezte ki az E. K. Tanács az udvarhelyi körben levő több polgári község irányában, melyek ekkleziáinkat nevezetesen építkezéseikben tetemes adományokkal segítették s ürmösi ekkleziáink egyes tagjai irányokban, kik saját kézi munkájokkal 800 forintot teremtettek s azon egy diszes orgonát csináltattak.

Régibb idő óta beszéd tárgya, hogy ekkleziáink vagyoni rosszul kezeltetnek, ezért az E. K. Tanács mint korábban ugy a lefolyt évben is kötelességének ismerte kiváló gondot fordítani ez ügyre.

Tapasztalatai s a számadások nyomán határozottan állithatja, hogy ez ügyben tett intézkedései nyilván tartása következtében ekkleziáink ügyei kezelése sokat javult.

A 7. körbeli ekkleziáink összes adóssága alig tesz 2000 frtot, melyből 1300 frt a nagy égéssel sujtott szabédi szép derék ekkleziánkat terheli.

E számadatok ekkleziáink pénzviszonyai iránt megnyugvást és bizalmat keltenek; és épen ez volt egyik ok, hogy az E. K. Tanács nem pártolhatja az Udvarhely köri közgyűlésnek azon indítványát, hogy vallásfelekezetünk közpénztárából a közgyűlés állítása szerint uzsorások kezében levő egyes hiveinknek és megszorult ekkleziáinknak kölcsönök adassanak.

Az E. K. Tanács ugyanis a hét kör fennebb jelzett tőkéjét meg a 15723 véka kölcsön magtárt és 5685 frt 99 kr magtári pénzt oly forgalmi tőkének tekinti, mely nem csak kielégíti egyes hiveink szükségait, sőt terheli; és épen ezért az E. K. Tanács minden alkalommal azt kívánta eszközölni, hogy az ekkleziák rendelkezés alatti tőkéiket első sorban fekvő birtokba fektessék, s az egyes hiveknek való kölcsön adás helyett a takarékpénztárakba való elhelyezést határozta. Öröme szolgál, hogy tanácsait és intéseit köreink figyelembe veszik, Aranyos-Torda körnek például 38108 frt pénz-

vagyonából 4122 frt takarékpénztárban 3700 frt pedig érték papírban van elhelyezve. Kőri közgyűléseink pedig a kőri gyámmoldák pénzeit takarékpénztári kezelésre iparkodnak terelni.

Amerikai úeg angliai rokonainkkal az eddigi szives viszonyt ápolni és fenntartani iparkodott az E. K. Tanács, s azon meggyőződésben, hogy vallásközönségünknek kötelessége viszonzni azt a figyelmet, mely szerint angliai afiai 1879-ben tartott emlékezetes zsinatunkra követeket küldöttek, irt afiainak folyó évi májusban tartott évi gyűlésére követünkül elküldötte Kovács János afiát, a ki küldetésében készséggel és buzgalommal eljárván a jó viszony fentartására hasznosan munkálkodott.

Azon érintkezésnek, melyet a Főtisztelendő Püspök ur levelezés útján a Brit és Külföldi Unitárius Társulat titkárával fentartott, remény feletti nagy eredménye, hogy az E. K. Tanács a Buda-Pesti ekklezsia megalapítására ajánlatot tehetett a Mlgs. és Főtisztelendő E. Főtanácsához.

Varga Dénes Londonban tanult papjelölt ifjunak 1881-ben mártius 14-éről a Főtisztelendő Püspök urhoz intézett leveléből arról értesülvén az E. K. Tanács, miszerint angolhoni afiainak, jelesen a Manchester New College tanárainak az az óhajtása, hogy felküldendő ifjaink 3 évig tanuljanak azon intézetben; ezt az E. K. Tanács örömmel fogadta, szükségesnek tartván felküldendő ifjaink lehető legteljesebb kiképzetése tekintetéből, s a Főtisztelendő Püspök urat felkérte, hogy a Brit és Külföldi Unitárius Társulat titkárának hozza ezt tudomására. A Londonba leendő felküldetésre kijelölt Gál Miklós papjelölt pedig értesítettett arról, hogy 3 évig fog Londonban tanulni.

Hazai testvér vallásfelekezetekkel viszonyaink békések a kölcsönös tisztelet alapján. Azon kölcsönös egyességet, melyet az Erdély kerületi ev. ref. atyafiakkal kötöttünk, s mely szerint a két felekezet törvényszékein lejártatott válóperekben hozott ítéletek mindkét félre nézve érvényeseknek ismertetnek el, az ágostai hitvallásu testvér felekezettel is létrehozni óhajtván az E. K. Tanács ez iránt 46—1881 szám alatt átirt az ágostai hitvallásu afiak Consistoriumához; közleményére még nem kapott választ, hihetőleg mivel az irt testvérfelekezet az óta nem tartott közgyűlést.

Hazai kormányunkkal viszonyunk a törvény alapján rendes. Egyetlen alkalommal volt kénytelen az E. K. Tanács a jog és igazság védelmében lépéseket tenni. Midőn az ismeretes soproni keresztelés és a pesti királyi táblai ítélet a hazai összes protestánsokban és ezek hatóságaiban megbotránkozást és méltatlanságot keltett fel; mint a többi protestáns felekezetek, E. K. Tanácsunk is azon kérelemmel járult a törvényhozáshoz, hogy az 1868. évi 53, meg az 1879. évi 40. törvényczikkek oly világos törvény által egészítettessenek ki, mely minden

félreértést kizár, s a keresztény felekezetek között minden surlódást meggátol, s tekintettel az anyakönyvek fontosságára és rendeltetésére az ez által kívánt czélnek teljesen megfelel.

Kebli ügyeink közül felemlitendőnek véli az E. K. Tanács a Báro Baldácsi alapítvány ügyét.

Az alapítványt kezelő bizottmány folyó évi mártius 16-án kelt jelentésében előadta, hogy a korábban felvett 100,000 frt, valamint az 1880-ban felvett 30,000 forint kölcsönökkel, mind a Gróf Hunyadiak, mind pedig a kegyes emlékü alapító özvegye által évi járuléka ügyében támasztott perek és követelések megszüntettétvén, és a két összeg jelzálogjogi teher képpen az alapítványi birtokra fektettétvén, a bizottmány az alapítványt a számtalan telekkönyvi béjegyzésektől tisztázta, s csak a kőtelki birtok tisztázása van hátra, mellékelte a bizottmány az alapítványnak a tisztázott telekkönyvek szerinti állásáról szóló kimutatást, mely szerint a 6 gazdaságban az összes birtok 10,122 hold, 1,200 □ öles holdakban.

Mellékelte a bizottmány a Magyar Földhitelintézetnek az alapítvány pénzeiről szóló az 1880. év első és második félévi számadásos kimutatását, részletesen megjelelvén, hogy a pénzek mire fordítottak; a jelentés szerint törlesztettek az építkezésből fennállott számlák az alapítvány jogügyeit kezelő ügyvéd munkadíj és kiadási számlái (7948 frt 74 kr.); a felvett kölcsönök kamatai, vizszabályozási tetemes hátrálék illétékek, egy 1000 forintos alapítvány. A jelentés szerint az alapítvány pénzkészlete az 1880. év végével a földhitelintézetnél 19,224 frt 92 kr.; a kezelő ügyvédnél 1,562 frt 20 kr. Együtt 20,787 frt 12 kr.

Terhe az alapnak 100,000 frt tíz félévi egyenlő részletekben törlesztendő. 30,000 frt három egyenlő részletben törlesztendő kölcsönök, s meg a buda-pesti ref. theologiai tanintézet részére még a boldog emlékü alapító által tett 10,500 frt alapítvány.

Az E. K. Tanács 53—1881. szám alatt megnyugvással vette tudomásul e kezelő bizottmány e jelentését s örömét fejezte ki, hogy a bizottmánynak sikerült az alapítvány jogi, pénz- és telekkönyvi viszonyait rendezni; kifejezte azon reményét, hogy szegény ekkleziáink és belső embereink már a közel jövőben részesülni fognak az alapítvány áldásában, kifejezte egyszersmind hálás köszönetét a bizottmány irányában az alapítvány kezelésében tanusított pontosságért és buzgalomért.

Midőn az E. K. Tanács a számadatok alapján e nagy jelentőségű alapítvány életbe lépését a közel jövőben kilátásba helyezi, örömmel jelzi az önszegélyre, keblileg tett egy törekvést.

Székely-Keresztur körünk közgyűlése ugyan f. évi július 19-én 7 szám alatt Rafaj Károly egyházi tanácsos afa aján-

latára s 200 frt. nemes áldozatára a köri pénztárt átváltoztatta oly segély alappá, melyből első sorban szegényesebben javadalmazott belső ember afiai szolgálatok tartama alatt némi segélyben részesültek. Az E. K. Tanács 134—1881 szám alatt a maga helyeslését fejezte ki e szép kezdeményezés felett.

Kebli nyugdíjintézetünknek pénztárnoka Jánosi Gergely afia kimutatása szerint a f. 1881. évi augusztus 1-ső napjáni állása:

1) Kézpénzben takarékpénztárban	5192 frt 30 kr.
2) Vasuti kölcsön kötvényben	4800 " — "
3) Urbéri kötvényekben	420 " — "

Együtt: 10412 frt 30 kr.

Hátrálék 1041 frt 75 kr.

A sajnosan tetemes hátrálékok befolyása iránt az E. K. Tanács megtette intézkedéseit, s azokból a jelen időig már folytak is bé.

Mult században elvett javaink ügyének kérdése miután az E. K. Tanács által kinevezett bizottmány itt tárgyalta, az összes okmányokkal egyetemben áttétetett buda-pesti afiaihoz, mint Hajós János afia alatt működendő bizottmányhoz, bővebb tanulmányozás és a követendő eljárásra nézve véleményadás végett.

A Főtisztelendő Püspök ur 90—1881 E. K. Tanácsi szám alatt azt jelentette az E. K. Tanácsnak, miszerint Pesten léte alatt a Főgondnok Mlgs. Dániel Gábor ur részvéte mellett pesti afiaival értekezletet tartván, abban lett megállapodás, hogy a sérelem orvoslása az országgyűléshez leendő folyamodás utján kísértendő meg, a folyamodási terv elkészítése Hajós János, Gál Jenő és Székely Ferencz afiaira bízván, kik ajánlkoztak annak a folyó évben leendő elkészítésére.

Az 1879. évi XXXI. törvény, mely az erdők ügyét szabályozza életbe léptetendő levén, és a háromszékmegyei közigazgatási bizottmány e czélból előintézkedéseket tevé, az E. K. Tanács 61—1881 szám alatt jelentést kért köri hatóságainktól az egyes ekkleziák erdei minőségéről, használása módjáról, valamint vélekedést a követendő eljárásra; a körök jelentései és vélekedései a legutóbbi napokban érkezvén bé, az E. K. Tanács azok alapján a jelzett törvény életbe léptetése ötletéből szükséges teendőkre nézve intézkedni fog.

Minden iskoláinkról tüzetes jelentés áll a Mlgs. és Főtisztelendő E. Főtanács előtt. Örömmel jelzi az E. K. Tanács, hogy a tanulók száma, valamint a nép-, ugy felsőbb iskoláinkban, különösen Székely-Kereszturon tetemesen gyarapodott a megelőző évhez képest.

Kolozsvári főiskolánk népessége folytonosan gyarapodván, s a tanítás igényeiért több lakhelyiség változtatván köztermekké, ez iskolánk épületének megnagyítása már-már elhalaszt-hatatlan szükségé vált.

III. Pénzügyi jelentés.

Pénzügyeinket illetőleg a következőket van szerencsénk jelenteni.

Kelemen Benjamin egyh. tanácsos afa egyházunknak körünkben a legnagyobb jöltevője, azon 5000 írt alapítványát, melyet 1879-ben a püspöki fizetés pótlására bejelentett, később beadott alapítvány levelével biztosított, még a befizetésre kitűzött határidő előtt, már a múlt év october havában teljesen befizette s kamatait alapító afa kívánságához képest főtiszt. püspök ur közpénztár útján ki is vette.

Hálás elismeréssel említjük azt is, hogy Richmond Anna amerikai hitrokonunk, kit tul tengeren meszsze, a szabadság dicső hazájában nem a személyes ismeretség, hanem az unitárius hitrokoni szeretet buzditott nevelésügyünk támogatására, valamint ezelőtt, ugy a jelen évben is pontosan megküldötte alapítványát, ez ideig összesen.

A n.-mélt. magy. kir. kormány az államsegélyt 1881-re is kiadta, még pedig az 5000 frtot egészben minden levonás nélkül.

Értékpapirokból jelen év folytán is több kisorsoltatott, s azoknak a kellő időben beváltása pénztárnoknak elrendeltett. A kisorsolásokban a jelen árfolyamra való tekintettel nem látszik ugyan nagy nyeresemény, de szembevetőleg szép nyeresemény mutatkozik ott, ha a kifizetett összegeket a vétel árral vetjük egybe. E nyeresemény az értékpapiroknak a jelen magas árfolyam melletti eladásával valamennyinél megkapható lenne. Ez a körülmény is indokolja az E. K. Tanácsnak idevonatkozó javaslatát.

Künnlevő követeléseinkből részint tőkében, részint kamatokban sok befolyt. Ez főleg tőkénél onnan van, mert a kamatláb csökkenése következtében sokan megkivántak szabadulni a 8%-kos kölcsönöktől, de köszönhető lankadatlan jogügyészünknek is, ki több kisebb-nagyobb, s itt-ott elvesztettnek látszó tartozást, kamathátralékokat részint perrel, részint más utánjárással felhajtott. De van még sok felhajtani való is, és van felhajthatatlan is. Az előbbiekről iránt jogügyész afa jelentéseit beadván az E. K. Tanács megadta felhatalmazását a beperlés iránt több makacs adóssal szemben. Utóbbiakat illetőleg a névsor egybe van állítva, ha a főtanács helyeslését megadta, akkor a már készen levő „Leltárból és Tőkekönyvből“ a mennyiben beírva lettek, leiratnak. A múlt évi Főtanács ugyan 23. sz. alatt ezeknek egy külön nyilván tartási könyvbe vezetését elrendelte — de az idáig teljesen végrehajtható nem volt, s különben is megnyugtatóbb az E. K. Tanácsra nézve, ha a Főtanácsnak nem csak elvi, hanem tárgyi határozatát is megnyerte.

A kölcsönadásra vonatkozó „szabályrendelet“ újabb hazai törvények életbeléptetése után, már is módosítást igényel.

A módosítást illető javaslat Főtanács eleibe lesz terjesztve. Kölcsön felvétele iránt folyamodás ugyan több rendbeli adatott be, de csak egy esetben szavaztatott meg 2000 frtig. Ily esetekben kellő ovatossággal szükséges eljárni. E helyen sajnálattal említi fel az É. K. Tanács, hogy a székelyudvarhelyi leány ekkla kérelmét 2000 frt kamatmentes kölcsön iránt nem teljesíthette. Költségvetésünk, pénzügyi állásunk eléggé igazolják a tagadó végzést, szemben a legszentebb czállal is.

A Sándor Mózes-féle körösbányai kis birtoknak kezelése a távolság s helyi viszonyok miatt nehéznek bizonyulván, indítványba hozatott annak eladása, s az eladás nyilvánosságra hozatala után akadt is vevő, kinek ajánlata elfogadható lett. Megvette ottani ref. pap Szegedi Miklós 4500 frton ebből 2000 frtot befizetett, 2500 frt 7% kamatozással nála hagyatván, a telekkönyvi kellő biztosíték megtörtént.

Ezzel szemben — tekintettel az értékpapírok magas árfolyamára, valamint a pénzintézeteknél elhelyezett tőkék csekély kamatára — az É. K. Tanács figyelmét egy esetleges jószágvásár sem kerülte ki. Ez okból több eladásra ajánlt jószágot nézetett meg bizottságilag, vagy vizsgáltatta meg a beadott okmányokat. Eddigelő egyik sem látszott hasznosnak a megvételre. Jelenben is egy közelfekvő szép, nagy birtok van megvételre felajánlva. Ha a szemle megejtése s más körülmények számbavétele után a vásár előnyösnek, szerencsésnek mutatkozik, akkor élni fog az E. K. Tanács azon felhatalmazással, melyet e tekintetben az 1880. évi Főt. adott. (35. sz. alatt.)

A pénztárvizsgálatokról, beadott számadások megvizsgálásáról szóló jelentések, az 1882. évre előírányzott költségvetés, a Dávid Ferencz alap jövedelmének és az 1881. évi államsegélynek felhasználására vonatkozó javaslatok, mint külön végzések tárgyai a Főtanács eleibe lesznek terjesztve.

IV. Főpapiszéki jelentés.

Főpapiszék a mult évi Főtanács óta mai napig tartott összesen 13 ülést, ebben felül vizsgált és ellátott 83 pert helybenhagyott 81 alp. sz. ítéletet, 2-öt visszautasított hiányos eljárás miatt. Ezekből esik 1880-ra 4 ülésben 38 ítélet, 1881-re 9 ülésben 43 ítélet. Jegyzőkönyvi sz. 1880-ban 43, és 1881-ben 56.

Elintézett jelentékenyebb ügyek.

1) Lőfi Áron meg Kelemen Albert, az illető köri közgyűléseken esperesekké megválasztatván, és választásuk a Főtanács által megerősítettén, a szokásos esküt letették.

2) Csegezi Mihály mint a Torda-Aranyos körben Gondnokká megválasztott, és e hivatalában megerősítettett, fel eskettetett.

3) Eléadatik az E. K. Tanácsnak a Buda-Pesti főkegyház ügybeni felterjesztése, mely szerint a Főtisztelendő Püspök ur folyó évi április 14-éről az E. K. Tanács eleibe terjesztette azt a levelezést, melyet Buda-Pesti afiainak angol meg amerikai hitrokonainkhoz intézett felhívása nyomán a Brit és Külföldi Unitárius Társulat titkárával folytatott, mely levelek legutóbbika szerint azon értesítést vette, hogy angliai meg amerikai hitbéli afiainak egy Budapesten felállítandó papság és isteni tisztelet költségei fedezésére egy évre 200 font sterlinget (2000 frt. o. é.) adnak. Ennek nyomán ajánlotta, hogy a Buda-Pesti főkegyháznak anya-egyházzá leendő emelése mondassék ki.

A felolvasott levelekből örömmel győződve meg az E. K. Tanács arról, hogy Buda-Pesti ekkleziánk ügye örvendetes haladást nyert, s bár az amerikai meg angol afiaktól ígért segédelmet teljesen biztosítottak nem látta, mivel az évről-évre fog megszavaztatni; de ismerve irt afiainak azon gyakorlati szokását, mely szerint csak tényekért áldoznak, s az egyszer szükségesnek ismert intézkedés ápolásában kitartók; azon meggyőződésben, hogy a Buda-Pesti ekkleziia és papság fenntartását is ilyenek fogják ismerni, 66—1881 számú végzésével, azt ajánlja a jelen E. Főtanácsnak, miszerint a Buda-Pesti főkegyháznak, illetőleg egy rendes papi állomásnak felállítását határozza meg.

Jelenti továbbá az E. K. Tanács, miszerint azon meggyőződésben, hogy az E. Főtanács ez ajánlatot elfogadja, felkérte a Főtisztelendő Püspök urat, hogy az anya-ekkleziiaivá léételre szükséges intézkedést, a szervezkedést tétesse meg, valamint a papi állomás betöltésére is a szükséges intézkedést tegye meg.

E megbízatás nyomán a Főtisztelendő Püspök ur Pesten megjelenvén, ekkleziiai gyűlést tartott, s az arról felvett jegyzőkönyvet beterjesztette az E. K. Tanácshoz.

Az E. K. Tanács e jegyzőkönyvnek ötletéből tekintetbe véve azt, hogy a Buda-Pesti ekkleziiai közgyűlés óhajtja és kéri az anya-ekkleziiaivá tétetést, s az ekkleziia megszülárdulásának gáranziáját a) az angol-amerikai segélynek a szükség tartamáig terjedő állandóságában, b) az államsegélyből 100 frt állandóságában, c) a Báró Baldácsi alapítványból részletetésben találja; tekintetbe véve:

I. Hogy az ekkleziia tagjai a költségvetés szerint jelenleg évenként 390 forinttal járulnak az ekkleziia fenntartásához, mely összeg a tagok számával gyarapodni fog. Tekintetbe véve:

II. Hogy a költségvetésben tényleges alapul 3561 frt. van felvéve, holott a Főtisztelendő Püspök ur jelentése szerint mint a költségvetésben jelezve van, 4614 frt. van aláírva, mely bizonyosan be fog folyni, s az adakozások most is folynak, s

ezért az alaptőke rövid időn bizonyosan nagyobb fog lenni a költségvetésben e czimen felvett összegnél. Tekintetbe véve:

III. Hogy az ekklezsia költségvetése már most is némi többletet tüntet fel, elm az első évre 200 frtban előirányzott rendkívüli kiadásnak elmultával tetemes lesz; mindezekben az E. K. Tanács az anyává leendő ekklezsia fennállhatására már is tényleges biztosítékot lát f. évi 88 és 90 számú végzései-vel, ezek jelzése mellett újból ajánlani határozta, hogy a fiók-ekklezsia anya-ekklezsiává emeltessek.

Ajánlja továbbá az E. K. Tanács, hogy mivel ez ekkle- zsiát egyik egyházi körünkbe sem lehet beosztani, soroztassék püspöki vizsgálat alatt álló ekklezsiáink sorába.

Végzés: Ámbár a Buda-Pesti fiók-egyház közgyü- lése által a jegyzőkönyv 8 pontjában a) b) és c) alatt eléadott alapok nem oly természetűek, hogy azok egy anya-egyház biztos fennállhatására teljes tényleges biz- tosítékot nyujtsanak; a mennyiben angol és amerikai afiai segedelme csak esetről-esetre ígértetik; a mennyiben bi- zonytalan, hogy az államsegély meddig és minő mérték- ben adatik, s arról az E. Főtanács koronként miként fog a szükséghez képest intézkedni, valamint azt sem lehet tudni, hogy a Baldácsi alapítvány mikor lép életbe s annak felhasználására minő igények fognak eléállani; de tekintetbe véve az E. K. Tanács által jelzett tényleges biztosítékokat, annyival inkább, mert az ujjabb időben kü- lönösen Angliában s hazánkban e czélra több adakozás történt, s az alaptőke jelentékenyen gyarapodik, bizva angol meg amerikai afiai ismeretes kitartó szives jó indu- latába, mely szerint az unitárismus érdekében fekvő e vállalatot áldozataikkal támogatni fogják, az E. Főtanács beleegyezik abba, hogy a Buda-Pesti leány-egyház anya- egyházzá legyen, s a papság rendesen betöltessék, meg lévén győződve arról, hogy ezután tartandó E. Főtanácsi üléseink is az irt ekklezsia fennállását vallásfelekezetünk érdekében szükségesnek találandják, s a rendelkezésök alatt állandó eszközökkel mindig támogatni fogják.

Meghatározza végül az E. K. Tanács, hogy a Bu- da-Pesti ekklezsia püspöki vizsgálat alatt álló ekklezsia legyen, közigazgatási tekintetben egyenesen az E. K. Tanács alatt állván.

Ezen intézkedésről értesíttessenek angol és ameri- kai hitrokonaink az illető társulatok útján, meleg köszö- net szavaztatván nekik azon rokonszenvért és áldozatért, melylyel a Buda-Pesti unit. papság és ekklezsia létre- jöttét mindenek felett elősegítették.

4) Derzsi Károlynak Budapesti pappá történt kineveztetését az E. Főtanács tudomásul vette, s helyébe Londonból hazajött Varga Dénest megválasztotta tanárnak.

5) Kereszturra rendes tanárnak megválasztott Barabás József okleveles tanárjelölt.

6) A növelésügyi állandó bizottmány tagjaivá választottak: Berde Mózes, Benedek Aron, Benkő Mihály, Kőváry Mihály, Molnár Sándor és Szabó Mózes.

7) A Londonba menendő ifjak által tenni kellett vizsga tárgyai megállítottak, és a vizsga módozatai szabályoztattak.

8) A felső fejr körü közgyűlésnek azt az indítványát, hogy az esperesi évenkénti vizsgálat töröltessék el s a helyett minden körbe állíttassék egy számvevőszék, az E. Főtanács mellőzte, abból az okból, mivel a tapasztalatból hasznosnak találja, hogy a közetlen egyházi hatóság minden évben egyszer mindenik ekklezsiában megjelenjék, az ekklezsia minden ügyét a helyszínén számba vegye; továbbá mivel nagyon kevés ekklezsiában lehet falu helyeken oly számoló gondnokokat találni, kik oly dikasterialis számadásokat tudjanak készíteni, a milyeket az indítvány követel; végül mivel a vallásos erkölcsi élet emelésére is hat, az ekklezsiákban koronként tartott egyházi innepély s a hivatalnokoknak innepélyes választása és beigtatása azok tekintélyét növeli, buzgalmukat fokozza. Mellőzte azért, mivel hogy a számvevőszéket is díjazni kelle-ne, a költségek sem apadnának.

9) Az 1882. évre a költségvetést megállapította, mely szerint közpénztári összes bevétel 19559 frt 11 kr.

" " kiadás 19386 " 98 "	
mutatkozó többlet	172 frt 13 kr.

10) A számvevőszék munkálatai és a E. K. Tanács azok kapcsáni felterjesztései szerint felülvizsgáltattak közpénztári, az Augustinovics elkülönített és kezelés alatti alapokról, a Koncz János-féle alapítványokról szóló az 1880. évre vonatkozó számadások; továbbá a tordai iskola péztárnoki számadása.

11) Az államsegély felhasználására az E. K. Tanács által tett ajánlatot elfogadta a Főtanács a következőkben:

1. Ekklezsiák és belső emberek tőke tartozásának 1881. évi kamatai törlesztésére	2811 frt 94 kr.
2. Nyugdíjintézeti illetményekben	400 "
3. Kolozsvári másod pap fizetésébe	600 "
4. Pesti egyháznak	100 "
5. Baróthi és udvarhelyi vallástanitók 30—30 forintjával	60 "
6. Kövendi, szabédi, ravai, kökösi mesterségek 105 frtos tőke tartozásaik törlesztésére összesen	420 "
7. Kolozsi és járai papság 126 frtos tőkéje törlesztésére	252 "
8. A segélyre előjegyzett ekklezsiák közül, az alsó boldogasszonyfalvinnak papilak építésére, a medesérinek templom javítás-	

ra, a nagy-solymosi, bodoki és szókefalvi ekklezsiáknak szegénységi okon 70 forintjával	350 „
9. A fennmaradó rész bélyeg költségek részben fedezésére	6 „ 6 kr.

Összesen tehát: 5000 frt.

12) A Dávid Ferencz alap kamatai felhasználását az 1882. éven kezdődőleg következőleg szabályozta:

a) Négyhatod rész vagyis 400 frt. fordítottassék szerényebben javadalmazott, hivatalaikban buzgó belső emberek, valamint az elhalálozottak szükségben maradt nejei és gyermekei segedelmezésére.

b) Egyhatod vagyis 100 frt. irodalmi czélokra.

c) Egyhatod s a még netelán felül maradó kamat jövedelem tőkésítették új alap elállítására.

Az 1881. évre még fel nem használt 200 forintból 100 forint fordított az unitárius Kistükör II. kiadása költségeire; 50 frt a verespataki papságnak, 20 frt a hévizi papságnak, 10 frt a bözödjfalvi papságnak; József Mihály ravai, meg Máté Lajos városfalvi szép eredménynyel munkálkodó isk. tanítóknak 10—10 frtot.

13) Pénztárnok Filep István lemondása nyomán pénztárnokká választott Benczédi Gergely tanár ideiglenes minőségben, a Főtanács felhíván az E. K. Tanácsot, hogy a pénztárnoki állomás hatáskörére, és a pénztár kezelési módokat megállapítására vonatkozó szabályzatra adjon tervet és véleményt.

14) Összeállított azon tartozások jegyzéke, melyek ez idő szerint nem értékesíthetők; s a tőke könyvekből külön nyilvántartási jegyzékbe vezetendők.

15) Az Udvarhely köri közgyűlés azon indítványát, hogy vallásfelekezetünk közpénztárából bárhol lakó egyes afiának s egyes ekklezsiáinknak kölcsön adassék; a Főtanács mellőzte azon az okon, mert a kamatok pontos befolyása mulhatlan szükség; mert az ekklezsiáknak nincs szükségök kölcsön pénzre, s mert az is sajnos, hogy egyes hiveinket az ekklezsiák tőkái mint rajtok levő, magas kamatláb melletti adósságok most is nagyon terhelik.

16) Felirt a Főtanács a közös hadügyminister által a papi székeinken elvált személyek újabb házasságra lépése ügyében a katonaságot illetőleg kibocsátott ismeretes rendelet ellen.

17) A falusi népiskolákban a lejárt tanévben tartott vizsgálatokról szóló jelentések felülvizsgálása alkalmával az E. K. Tanácsnak a nevelésügyi bizottmány jelentése nyomán tett felterjesztéséhez képest meghatározottat:

1. Hivassanak fel azon körök, melyekben még nincs tanügyi bizottmány, hogy a legközelebbi közgyűlésen az E. Fő-

tanács korábbi határozatához képest multhatatlanul megalakítsák, mivel azok a gyakorlatban igen hasznosoknak bizonyultak be.

2. A lefolyt tanévben 1381 tanköteles 6—12 éves gyermekek nem járván iskolába, s az ilyenek száma a megelőző évhez képest 103-mal szaporodván körüli hatóságaink hivassanak fel, hogy minden módot és eszközt használjanak fel arra, hogy a gyermekek iskolába járjanak.

3. A vizsgáló és tanügyi bizottságok jelentéseikbe vegyék fel az iskola helyiségek állapotát és felszerelését, valamint azt is, hogy általában minő eredmény mutatkozik egy év után a növendékek előmenetelében, különösen az olvasásban, írásban és számtanban.

4. Tanszerek és eszközök hiányozván, megrendeli az E. Főtanács, hogy ekklézsiáink ilyenekkel lássák el iskoláikat. Iskolai könyvtárak is csak kevés helyt lévén ilyenek alapítása is megrendeltetik.

5. A kertészkedés különösen a gyümölcsfák és cserjék tenyésztése kellemes és hasznos foglalkozás lévén, s erre a gyermekeket iskolázás közben könnyen meglehet szoktatni, megrendeltetik, hogy mindenik népiskolánk mellett faiskola állíttassék, s tanító atyánkfiai azokban kivált a gyümölcsfák és cserjék szaporítását, ápolását tanítsák a gyermekeknek.

6. Az ismétlő iskolába jární köteles 12—15 évesek közül összesen csak 427 növendék járván iskolába az oly növendékek is kényszerítendők az iskolába járásra.

7. Az iskolákba vezetessenek mulasztási naplók, nyilvántartási jegyzék arról, hogy a tanító mit tanított s minő eredménynyel.

8. Minden iskolában legyen a falra alkalmazva óraterv s a gyermekek ha 6-ba nem lehet, legalább 4 osztályba soroztassanak.

Végül hivassanak fel tanítóink, hogy vagy magok állítsanak tanító-egyleteket, vagy legyenek tagjai a meglevő ily egyleteknek.

K. A.

EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

L.

Várfalvi Kosa János kolozsvári lelkész ügyében kolozsvári lelkész társainak Hunyadi Demeter superintendenshez tett jelentése. Kelt 1591 július 1-én.

Reuerende ac nobis summa obseruantia et singulari obedientia colendisime domine Superintendens etc.

Accepimus in mandatis a Tua Reuerentia, vt pro moresolito ad instantiam venerabilis fratris nostri Joannis Var:(alvi) Kosae concionatoris Coloswariensis Ecclesiae, nos huius Ecclesiae Ministri examinaremus fide mediante, et serio, venerabilem fratrem nostrum Matthiam Albaregium, concionatorem Szamosfalviensis Ecclesiae, iuxta fidem Deo debitam, et conscientiam eius, super quibusdam verbis honesti cuiusdam Matthaeci Berekszazy, inhabitatoris Coloswariensis, in aedibus ipsius, de venerabili praefato Joanne Varf. Kosa, Concionatore Coloswariensis (ig y) fratre nostro prolatis. Nos itaque obediennes his mandatis (ut par erat) examinauimus eundem dictum fratrem nostrum Matthiam Albaregium. Cuius quidem fassio fide mediante a nobis recepta atque litteris hisce mandata sic se habet.

Ez elmúlt napokban jöve házamhoz Berekszászy Máthé, jelenté azt én nekem, hogy pispök uram akaratjából jött volna hozzám ilyen dologból, hogy az Ecclesiastica sedes törvény szerént úgy aggraválta és ligálta volna meg az ő tőlle elseparáltatott feleségét Katalin aszszont, hogy urának éltéig férhöz ne mehetne. Erről mikoron többet is szóltott volna Berekszászi Máthé, ada valami jegyzést kezemben, melynek tenora ez vala, hogy ő közötté és felesége között diuortiom pronunціáltatott pispök uram székin. Mikor azt a jegyzést elolvastam, esmét kezében adám Berekszászi Máthénak, s monda Berekszászi Máthé nekem: Jó Mátyás uram, én azért jöttem mostan kegyelmedhöz, hogy azt izené pispök uram neked, hogy lásd meg az protocolon könyben, hogy ha az egyházi szék adott-é libertast a férhöz való menésre Katalinnak, ki az előtt én feleségem volt, az vagy nem? Mert ám, úgy mond, János pap holnap egyben akarja esketni, kit meg nem cselekedhetnék, mert csak ő magától adott az asszonnak szabadságot, és nem az sinath. Azért azt mondom, hogy az az János pap nem igaz ember, hanem hamis, megkenték az tenerét ajándékkal; de azt cselekedem véllé, hogy papságából is kitétetem mint olyan embert. Én váltig intem vala, hogy ne szólna úgy senkire, de semmit nem foga nálla az én intésem. És elvivé tőlem az jegyzést, az melyet az consistorium pronunціált volt Katalin aszszony liberatiója felől; azt mondá, hogy pispök uramhoz viszi, de vitte-é vagy nem, én azt nem tudom.

Haec nos bona fide et integra conscientia, uti debuimus, conscripsimus, et consignata sigillis nostris corroborauimus, ac ad Tuam Reuerentiam transmisisimus. Anno Domini 1591. primo die July

Nos Ministri Colosuarienses
Petrus Talliany Enyediensis.
Martinus Fuluds.

C z i m : Clarissimo ac doctissimo viro Domino Demetrio Acestae Huniadini, Pastori Ecclesiae Colosuariensis, Superintendenti autem Ministrorum Vngaricorum passim in Transylvania vnua solum verum Deum ac filium eius vnicum dominum nostrum Jesum Christum pure profitentium, Domino nobis semper summa cum obseruantia colendissimo.

R á j e g y e z v e : Aperta per me D. H. 4. July 1591.

Eredetiye zárt alakban két pecséttel K o l o z s v á r v á r o s levéltárában (Fasc. I. nro 60.)

Közli: Szabó Károly.

LI.

A böződ-ujfalvi judaizánsoktól a reformátusok kezére átment s ezektől az unitáriusok által potentiose elvett templom ügyében kinevezett bizottság működése 1668-ban.

Anno 1667 die 25 novemb. Böződújfaluban lött tekintetes Kis Buni Bethlen János, Cornis Gáspár, segesvári királybíró Páll János és Pálfi István urunk ő nagyságától rendeltetett commissariusok által ilyen conclusum:

Az Orthodoxa Religión lévő atyafiak proponálának e szerint: lévén ilyen megbántódása Ecclesiáknak ezen helybeli templom felől, hogy ennek-előtte való üdőkben, mikor ezen falunak lakosinak nagyobb része judaizánsok voltak, annakutánna abból kitérvén az igaz orthodoxa religiónak kebelében jötenek, egyszersmind ezen helybeli templom commissariusok által kezekben is assignáltatott, oda is birattatott mindaddig, valamig ezen helybeli Unitaria Religión lévőek potentiose occupálván magoknak foglalták, és az orthodoxa religión lévőket annak birodalmától kivitták; ezen megbántódásunk felől a tisztek által admonitusok is voltak, hogy azt remittálnák azon orthodoxa religión lévőeknek, de azt nem cselekedték, hanem az mi kegyelmes urunk ő nagyságát az unitaria religión lévő atyafiakuak superintendensek által megtalálták, hogy ezen dolognak eligazítása bizonyos commissariusok által törvény szerént igazodnék el; melyet az mi kegyelmes urunk ő nagysága kegyelmesen megis engedett. Azért most azt kívánjuk, mivel ezen megnevezett atyafiak magok hatalmával mentenek az orthodoxa religión lévőeknek adatott templomba, s elfoglalták, azért az cselekedetekért cum poena articulari az templom és ahoz való eszközök minékünk visszaadassanak, protestalunk.

Böződújfaluban lévő Unitariusok ő kegyelmek antequam de merito rei választ tennének, contra forum et contra Dominos iudices contendunt; mivel az nemes ország az templomoknak állapotja felől bizonyos articulust íratott, ugy mint in Approbatae Constitutionis partis primae tit primo, articulo septimo, hogy tudniillik azon egy helyben különböző religión lévő atyafiak connumeráltassanak, a melyik párt nagyobb résznek találtatik, annak kezekben assignáltassék az templom, ha nagyságok ő kegyelmek ezen articulus mellett akarnak procedálni; készek vagyunk admittálni az connumeratiót, de több articulus sem decretalis locus nincsen, az mely ő nagyságokat ő kegyelmeket az törvénytételre autorálta volna az controversiában lévő templomoknak állapotjuk felől. Isten oltalmazzon hogy ő nagyságoknak ő kegyelmeknek istenes jó lelkiismeretekben kételkednék, de contra jura regni et contra praerogativam nobilitarem, imo etiam contra unionem semmi úton módon, arbitrátiójára

nem ereszkedünk ebben az causában, hogy ennekutánna is ilyen dolgok ne következzenek más Ecclesiákban is, másoknak példajok ne legyünk. Ha mit praetendálnak ő kegyelmek hogy ecclesiai proventusokat in proprios usus fordítottuk volna, abban is a nemes ország mutatott processust partis primae, titulo 5. art. primo; annak idejében in foro et iudicibus competentibus procedáljanak annak útja módja szerint mi ellenünk; ut supra, ő nagyságok ő kegyelmek in praesenti negatio mi nekünk biráink nem lehetnek, hanem ha connumeratiót akarnak perogálni protestálunk, annak annuálunk. A dominus orthodoxus uraim replicant:

Az miképpen az commissariusok urak ő nagyságok ő kegyelmek ellen ennyi résztől szóllanak az Unitaria religión lévő atyafiak, hogy ő nagyságokat s ő kegyelmeket birájoknak agnoscálni nem akarnók, igen is az ő nagyságok s ő kegyelmek igazittatását illeti ez dolog, mivel (?) mikor az ő kegyelmektől későbbben citalt articulusnak continentiája szerént akartunk volna procedálni, s procedáltunk is rész szerént, mert az itt való tisztek által admoneáltattak is azon templomnak és jóknak visszaeresztése felől, de ő kegyelmek magok püspökjök által kívánkoztak az mi kegyelmes urunktól ő nagyságától ezen dolognak törvény szerint való eligazittatására, az ő kegyelmek supplicatiojára nézve is parancsolt ő nagysága mindenik religióban lévő becsülletes fő rendeknek, hogy ezen dolgot isten s az igazság szerént eligazítsák, egyébiránt is igen rövid processust irt az ország az ecclesiasticum bonumoknak visszaadásáról, s melynek erejével akarunk procedalni, itt vagyon director uram ő kegyelme is, szóljanak ő kegyelmek arról, méltán foglalták-é el, avagy nem, megmutatja az törvény s igazság, ergo vana est exceptio. Iterum Unitaria religión lévőek contra actoratum etiam protestando: Nem forumunk, sem competens biráink az ő nagyságok ő kegyelmek, mert ha szintén püspök urunk ő kegyelme törvényes utat kívánt is, nem kötötte ugy le annak alkalmatosságával az mi nemesi szabadságunkat, és Unióban specificált religiónknak szabadságát, a melyre mind az négy recepta religióban lévő becsülletes urak és főrendek közönséges rendekkel együtt erős hittel lévén kötelesek, hogy mi ebbéli causánkat arbitrativè revideáltassuk, törvénytől magunkat ne oltalmazzuk, servatis tamen de jure servandis, senkitől is nem cogaltathatunk mi arbitrativè revisiora bocsátkozni, magok is ő kegyelmek az orthodoxus atyafiak nem mondhatják azt, hogy mi törvénytétellel commissarius urakat kívántunk volna, püspökünk ő kegyelme supplicatiojának is nem az tenora; ergo ut supra nem ismerjük ő nagyságokat s ő kegyelmeket competens biráinknak secundum continentiam decreti et articulorum. Protestatur.

Az orthodoxus atyafiak replicálnak:

Efféle dolognak eligazittatásáról igen rövid processust irt az ország az ő kegyelmektől későbbben citált articulusnak végiben, az szerint is akarnak procedalni, ő kegyelmek képiiben kívánkozott püspök uram törvényre, mert erre az dologra csak director uram ő kegyelme is elégséges lött volna; egyébiránt megbizongatván hogy törvényes ut kívül foglalták el ő kegyelmek templomot és ahoz való eszkezeket el, magok kívánkozván törvényre, volenti nulla fit injuria, szóljanak arról, foglalták-é el, nem-é; egyébaránt is az itt való tiszt uraink mi religiónkon lévén, azoknak ítéletében inkább nem nyugodnának meg ő kegyelmek. Protestatur.

In contrarium az Unitaria religión lévő atyafiak replicant protestando ante omnia super eo, ne legyen késő minékünk in foro competentis et coram competentibus iudicibus, ha szintén az orthodoxa religión lévő atyafiak suo

tempore competens actoroknak íteltetnének is, megmutogatnunk, hogy ő kegyelmektől citált articulus közel is nem concernálná ő kegyelmek actiójának fundamentumát, de most azt mondjuk, magok is ő kegyelmek nem citálnak oly articulus, az melynek vigorával az urakat ő nagyságokat s ő kegyelmeket competens bíráinknak csinálhatnák; ergo, ut supra, non est praesens fori.

Deliberatum.

Nem szinte elég világos előttünk az citált articulus, nevezet szerint ebben az czikkemben az ecclesiasticum bonum nevezeti befoglalja-e magát az templomot, mert ha az articulus annak ismeri, az ilyen dolognak igazgítására competens bírának ismerjük magunkat, sőt nem is lehetne másképpen, hanem commissariusoknak kell efféle dolgokat eligaztatni, azért az nemes ország magyarázza meg, ismeri-e ecclesiasticum bonumnak az templomot avagy nem; erről informatiót adván, annak utánna az mely commissariusokat az mi kegyelmes urunk ide küld, discussio alá vehetik, méltán nyúltnak-e avagy nem az Unitaria religiión lévő atyafiak az Bözödujfaluban lévő templomocskához, az mely csak filialis volt az Bözödi ecclesiának.

Kérdésben vétettévé az nemes országtól, hogy ha az templomok ecclesiasticum bonumok közé számláltatnak-e nem-e? melyet a consideratióban vévén, mivel az ecclesiasticum bonumok, ugy mint szőlők, szántóföldek, kaszáló rétek, s egyéb pertinentiák is annak tartattatnak, ő magok is az templomok (mint caput bonorum amazoknak, tudniillik az hozzávaló pertinentiáknak) ecclesiasticum bonumoknak tartathatnak.

Az akkori commissariusok menjenek ki, de merito igazítsák el. 19 July. Anno 1668. *)

NB. A két utolsó sor az Apafi saját kézírása.

Redetije a gr. Teleki család levéltárában M.-Vásárhelyt.

Közli: Konez József.

A BUDAPESTI UNITÁRIUS ANYAEGYHÁZKÖZSÉG ÜNNEPE OKTÓBER 2-án.

A budapesti unitáriusoknak ez év októb. 2-án nagy örömnepük volt a fővárosban. A mit 13 év óta szivből óhajtottak, előkészítettek, a mihez a körülmények szerint fokról-fokra közeledni igyekeztek, azt megérték. Megérték, hogy az 1868-ban néhányuk által alakított unitárius társulat, mely 1875-ben fiók-egyházközséggé szervezkedett, most anyaeklézsiává vált. Megérték, hogy a budapesti anyaekla rendes lelkésze, T. Derzsi Károly ur megtartotta beköszöntő beszédét s Főtisztelendő püspökünk által ezen hivatalába ünnepélyesen beiktattatott a magy. kir. kormány szakképviselője, Trefort Ágoston, vallás-és közoktatásügyi minister ur ő nmlga, s a főváros főpolgár-

*) Ez úgy világosabb megértésére utasítjuk az olvasót a „Ker. Magvető“ XIV. évf. 35-ik lapján közlött adatra. Szerk.

mestere Ráth Károly ő mlga és diszes, nagy közönség jelenlétében s részvételével, kik közt Tanárky Gedeon, vallás- és közokt. ministeri államtitkár, Gerlóczy Károly, budapesti h. polgármester, több orsz. képviselő, köztük a képviselőház al-elnöke Szontagh Pál, br. Bánffy Dániel val. belső titkos tanácsos, Hegedüs Sándor, Ferenczi Miklós; a ref. testvéregyház ősz püspöke Török Pál, Ballagi Mór, a „Prot. egyh. és isk. lap“ alapítója s szerkesztője, az ág. hitv. egyház lelkészei Győri Vilmos és Schranz József, Magyarevics Jeremiás gör. kel. esperes és több más notabilitás foglalt helyet s örvendett szívből velünk. Csak a r. kath. egyházi emberek közül, kik szintén meg voltak hiva, nem láttunk senkit.

Ünnepélyünk megható és lélekemelő volt nemcsak azért, hogy azt általában megérvünk engedte Isten, hanem azért főképen, mert az ott mondott imák és beszédek a szivekig és velőkig hatottak.

De térjünk a dolgok rendjére.

Október 2-án csendes, permetés reggel köszöntött be, tartani lehetett az esőtől, a mi tán többeket megakadályozott volna, hogy lelki örömmükben részt vegyenek. De az Ég jó volt s esőt nem küldött. Szépen gyülekezett hát a közönség, férfiak és nők.

Már 10 óra előtt ott volt a Deáktéri ág. hitv. gymn. disztermében Trefort minister ur, hiveink közül Ferencz József püspökön, Derzsi Károly először fungáló lelkészünken és Albert János tordai veterán unitárius lelkészen kívül, kit hasonlókép magunk hittünk meg anyaeklánk első ünnepélyes isteni tiszteletén uri szent vacsorát osztani; ott voltak Hajós János gondnok, Bedő Albert másod gondnok, Buzogány Áron, a budapesti unitárius egyháznak eleitől fogva titkára és helyettes lelkésze, Végh József eklai pénztárnok, Jakab Elek, vallásközönségünk emez irodalmi jelese, Dr. Hatala Péter egyetemi tanár, Sebes Pál minist. titkár, Dr. Sebes Károly, Székely Ferencz kir. főügyészi helyettes, Székely Elek, Gál Jenő, ifj. Dániel Gábor orsz. képviselők, Murányi Farkas Sándor, Weress Dénes alispán, Szigethi Sándor Torda város hadnagya (polgármestere), mint a tordai ekla képviselői, Magyarai Géza, a kolozsvári anya-, Megyelka József, a hódmező-vásárhelyi fiókekla képviselői, Dr. Iszlay József, Hajós Gyula kir. mérnök, több hitrokonunk a fővárosból és a vidékről.

Pontban 10 órakor elkezdődött harmonium mellett, művészi előadással, a „Tebenned biztunk eleitől fogva“ kezdetű, örökszép zsoltár, a budapesti állami tanítóképezde növendékei énekelték, valóban meghatóan.

Aztán egy veresszak elhangzása után a szószékre lépett Derzsi Károly új lelkészünk és mondott szép csengő hanggal, igazi papi ihlettel egy emelkedett, magasztos imát, a mely az egész gyülekezetre mély benyomást tett.

Rövid műének következett, mely után nevezett s a köztisztelettel már körülvett lelkészünk tartott folytatólag egyházi beszédet, Jérémiás próféta próf. könyve I. r. 4—10. verseiből eme szavakat vévén alapul: „az én ígémet adom a te szádba.“ — A kitünő beszéd, mely szerzőjét s előadóját, mint magas műveltségű embert s a lelkészi szent pályára a legnemesebb értelemben hivatottat tüntette fel, épen azt foglalta magában, a mit az ünnepélyes, rendkívüli alkalom kívánt, hogy t. i. mi egy lelkésznek s nevezetesen egy kezdő unitárius lelkésznek a feladata épen itt Budapesten. Keresztényi szépségekben ragyogó beszédével mindenkit meghódított. Később a vallás és közokt. ministertől kezdve mindenki gratulált Derzsi lelkész urnak.

E rendkívül nagy sikerű beszéd hatását egyéb már nem fokozhatta, mint Ferencz József püspök ur üdvözlő és beiktató beszéde, melyet Derzsi után, rövid szép egyházi műének elhangzása után tartott ugyanazon szószékről, melyről Derzsi leszállt vala.

E kenetteljes, igazán krisztusi szent szeretettől áthatott főpásztori beszéd, melyben püspökünk gyönyörűen alkalmazta Jákobnak éji küzdelmét s a hajnallal bekövetkezett diadalát, rokonszenvet ébresztett volna nem csak az emberi szivekben, hanem még a kőfalakban is, ha erre már szükség lett volna; leginkább jellemzi e beszéd fonságát s az előadás rendkívüli sikerét egyik legelső jelen volt vendégünknek e sorok írójához intézett eme megjegyzése: „ez már bevezett szónok!“

Nem is szólok e beszédek tartalmáról bővebben; mert ha részletes ismertetésükbe ereszkedném, azoknak egyik részét sem mellőzhetném; hiszen azoknak egyik része szebb és magasztosabb, meghatóbb és elragadóbb volt, mint a másik. Sirtunk szívből és igaz lélekből... Arról különben is gondoskodott ifju ekkleziánk, hogy ezen monumentális ünnepélyén mondott beszédek és imák külön nyomtatásban megjelenjenek.

Szent ének következett ezután megint, szép és megható; aztán Albert János mondott urvacsorai ágendát, olyan antik keresztény jellegűt, milyent az igaz szent atyák mondhattak régen minden lelkek megindítására. Méltó zárkőve volt ez a mi szent ünnepélyünknek. — Mintegy negyven férfi és husz nő vett részt az urvacsorában, mi alatt megint istenes ének zengett csendes mélasággal a benső vallásos érzést utolsó perczig élénk hangulatban tartva.

Íme, így folyt le a budapesti unitárius ekkla megalakulására szentelt első ünnepélyes isteni tisztelet. Ha a kezdetből következtünk lehetne, akkor bizonyára velünk lenne állandóan Isten „szent lelke“, mely az igaz hívő lelkek által ma is csudákat mivel! — Bizzunk Istenben, kinek szent lelke megsegit bizonyára ezutáni törekvéseinkben is! —

Elhangzott aztán 12 óra tájatt az utolsó „Amen“ és a

szent ének utolsó sora is. És mi könnyes szemekkel üdvözöltük egymást megint, és örömteljes szívvvel osztottunk el.

Délután 2 órakor a „Hungaria“ vendéglő egyik termében rendezett diszebédre gyűltünk össze, hol fennebb nevezett vendégeink is egy-kettő kivételével, megjelentek. Itt volt Szalay Imre vallás-közükt. ministeri oszt. tanácsos is, kit fennebb nem említettünk. 50—60-an foglaltunk helyet a két águ hosszú asztalnál, melyet az asztalfő kötött össze. Az asztalfőn a püspök ült, mellette jobbra Trefort minister, balra Ráth főpolgármester, tovább Török Pál ref. püspök, Búsbak Péter, az ág. hitv. bpesti egyház főgondnoka, Ballagi Mór, Györy Vilmos, stb.

Az első poharat Ferencz József püspök emelte király ő felségére, a királynéra s királyi családra, mit felállva hallgatott s háromszor hangosan éljenzett a közönség. Ezután rögtön Trefort miniszter állott fel, örömét fejezte ki, hogy jelen lehetett a bpesti unitárius egyházközség mai szép ünnepén, a miket ott hallott, azok teljes biztosítékot nyujtanak arra, hogy az új egyház a fővárosnak egy hasznos, hazafias culturális új pontjává válik; örvend, hogy megalakult az új egyház azért is, mert most már lesz az unitáriusoknak is a fővárosban oly központjuk, a hol vallási érzésük ápolást nyereud s nem tarthatnak az indifferentismusba eséstől, a mi a közerkölcsiségre veszedelmes. Szóló rokonszenvvel viseltetik minden olyan egyház iránt, melyben a vallásos hit, a tiszta erkölcsök, a hazaszeretet s az állam és törvény iránti tisztelet ápolatnak; üdvözli ezért az unitárius új egyházat, annak virágzást óhajt s igéri pártfogását továbbra is, — emeli poharát az unitárius egyházra, annak főpásztorára s a bpesti unitárius új lelkészre. E szép és igen meleg felkészöntés rendkívül nagy hatást tett és kitörő hosszás lelkesedés kísérte.

Harmadik poharat Hajós János emelte Trefortra, felsorolván méltó ékesszólással ama maradandó nagy és sokféle érdemeket, melyeket a magyar közmiveltség előbbvitele ügyében az ország s annak mindennemű culturalis csoportjai Trefortnak köszönnek, a melyek nevét a hazai cultura történetében halhatatlanná teendik. Köszönettel emlékezik meg szóló a ministernek irányunkba ma is tanusított szives jó indulatáról s azzal végzi, hogy a Szent Gondviselés Trefort becses életét a hazának, a közjónak és családjának még sokáig tartsa meg. Hosszas, lelkesült éljenzés követte ez emelkedett felkészöntést.

Aztán az ág. hitv. és ref. testvér egyházakra s azok jelen levő vezéreire, a fővárosra és Ráth főpolgármesterre, Hajós János gondnokra; megint Ferencz József püspökre ismételten, Derzsi Károly új lelkészünkre s a nap hőisére, Albert Jánosra, Szalay Imre oszt. tanácsosra, Buzogányra a bpesti

unitárius eddigi főkegyházközség titkárára, az angol és amerikai unitárius hitrokonokra, kiknek köszönhető nagy mértékben, hogy új anyaeklánk már megszületett; a vendégekre, stb. stb. emeltettek köszöntések, melynek mindenikét a szeretet hangja tette fenköltté s a fellelkesülés szellemessé. — Ki kell emelnünk különösen a R á t h főpolgármester toasztját, melyben ismert ékesszólásával üdvözölte s éltette a főváros legifjabb, reményteljes egyházát, igérvén mindenkorra a hatóság kész támogatását. — Tovább, Gy ö r y Vilmos tünt ki czikázó szellemességével, kivált midőn Ferencz József püspökre köszöntött, kit az ő birodalmában királyhágón innen és tul, kit az ő lelki trónusán szintén alattvalóinak szeretete s hódolata környez. — Szép volt Ballagi Mórtól hallani a Fretwell és Gordon angol barátaink érdemeit, az ő nemes lelkének jól esett megemlékezni két oly férfiuról, a kiknek törekvéseit ismerte s látta, hogy a szabad irányu protestantismusnak évek óta nagy szolgálatot tettek és tesznek.

Este 5 óraker keltünk fel az asztaltól, mely mellett folyvást a legkitünőbb hangulat uralkodott. Többen aztán búcsúztak s eloszlottak, köztök Trefort és Ráth Károly is; de az ifjabbak szorosabb baráti körben még nagy lelkesedéssel mulattak késő estig, mire egyebek között nem csekély befolyással volt Murányi Farkas Sándorunk egy, ez alkalomra irt s általa felolvasott költeménye.

Nem hagyhatom említés nélkül azon üdvözlő iratokat, melyek az ünnepélyre történt meghívásunk következtében ekléziánkhoz érkeztek, s a melyek más nap tartott presbyterialis gyűlésünkön is felolvastattak. Ilyen jött már oct. 2-ka előtt Ráth Károly főpolgármester és Gerlőczy Károly h. polgármester uraktól, továbbá Nagy Lajos, Koronka Antal és Rédiger Árpád esperes uraktól, a kolozsvári anya eklától és táviratilag Dániel Gábor főgondnok urtól. Csak azt sajnáljuk, hogy nem közölhetjük itt szó szerint ezen szebbnél-szebb üdvözlő iratokat; egy pár helyet mégis ide iktatunk legalább a két elsőből azon örvedetes hangulat jellemzésére, melylyel nem saját hitrokonaink, hanem Budapest főváros legelső tisztviselői hozzánk szólottak.

Ráth Károly főpolgármester ezt írja: „De ezen vallásfelekezeti ünnepély nem csak pusztán a magyar unitárius vallásközönségre, hanem fontos és örvedetes az egyszersmind az egész magyar társadalomra nézve is, mivel az Ur háza egyszersmind az igaz hazaszeretet temploma is levén, ismét növekedett azon kegyhelyek száma, hol a vallás szent tanai mellett, egyúttal a haza iránti szeretet és hű ragaszkodás szavai is hirdettetnek, — és azon benső meggyőződésben, hogy a bpesti unitárius anya-egyházközség eme mindnyájunkkal közös hazafiui szent kötelesség teljesítésében jövőre is oly példás buzgalommal és a többi vallásfelekezetekkel való jó egyet-

értésben fog eljárni, lelkem bensejéből ohajtom, hogy az anyaegyházköztségnek megalakulását, úgy hivatásszerű működését Isten áldása kísérelje!"

Gerlóczy Károly h. polgármester így ír: „Fokozza e feletti (az unitár. anyaegyházköztség megalakulása feletti) örömet azon biztos tudat, hogy a volt fiók-egyházköztség tagjai nehézséget nem ismerő buzgalmából alakult anyaegyházköztség a vallásos hitelvek buzgó ápolása és terjesztése mellett itt e fővárosban is bizonyára soha sem tévesztendi szem elől a hazaszeretet és hazafias magyar nemzeti érzület buzgó ápolását és terjesztését sem, mely már keletkezése óta képezi a magyar unitárius egyház szép és elismerésre méltó eredményekben gazdag erényét.“

Még egy van, a mit megemlítés nélkül nem hagyhatunk, a napi sajtót, a mely mint minden jó s különösen józan szabadelvű és hazafias irányu törekvést pártolni szokott — a mi ünnepélyünkről s ügyünkről is elismeréssel és buzdítólag emlékezett meg. Hiszen teljes szívvvel előmozdítói is voltunk és vagyunk eleitől fogva épen a józan és hazafias nemzeti kultúrának. Ezért hát számíthatunk is biztosan mindig a jó magyar sajtó támogatására ezután is.

Harmadnap Jakab Elek vendégszerető házánál volt még egy bizalmas, baráti jellegű bucsu ebéd, melyen résztvettek a háziakon kívül a püspök, Hajós, Bedő gondnokok, Buzogány, Albert János, Derzsi Károly, Sebes Pál, M. Farkas Sándor, Kovács Jánosné sz. Kriza Lenke urhölgy, Kolozsvárról ez alkalomra feljött vendége a családnak, aztán az édes atyjukkal jött Ferencz Gyula és Albert Iván, mint az ifjuság képviselői.

A társaság központja természetesen a szeretetreméltó háziasszony volt és az ő férje, a leggondosabb házigazdák egyike, kiknek egyszersmind boldog házasságuk 25 éves fordulója is felszínre került. Őket és családjukat illette tehát itt mindenkép az első felköszöntő, melyet a püspök emelt szívből folyó meleg érzésekkel és jókívánságokkal mint szeretett régi jó barátjaira; természetes, hogy az egész társaság örömmel járult a megható felköszöntésben foglalt jókívánságokhoz, többszörösen éljenezve a házi asszonyt, házi gazdát s az egész családot.

Azután, mint oly helyen, a hol minden sziv tele van jó érzéssel, tovább folytak a kedélyes felköszöntések a püspökre új egyházközségünkre, az új lelkészre, a gondnokokra sat. A felköszöntöttek közül semmikép sem hiányozhattak Kovácsné Kriza Lenka urhölgy s az ő otthon maradt férje sem, ki oly ügyesen és annyi buzgósággal agitált s gyűjtött a nyáron Angliában a mi új egyházközségünk leendő imaházára; de hogy hiányozhatott volna a legszívesebb felköszöntés a házi kisasszonyokra is, kik az asztal körül a gazdasszonykodást

oly kitünő ügyességgel és szivességgel teljesítették. M. Farkas Sándor barátunk ebéd folytán most is egy szép alkalmi költeményt olvasott fel, mi igen emelte a jó hangulatot. Innen is csak estve tájt oszlohattunk el.

Ime így folyt le a bpesti unitárius anyaegyházközség első isteni tiszteletének ünnepélye, meghatóan, lélekemelőleg. Részt vett örömlünkben a magyar kir. vallás és közoktatási minister. Budapest főváros főpolgármestere, s az itteni reform. és ág. hitv. testvér egyházak legjelesebb férfiai és sok kitünő hazafi, akik vallásuknál fogva nem tartoznak hozzánk. És részt vettek erdélyi testvéreink ősi keresztény szeretettel.

Az Isten áldja meg mindnyájokat és áldja meg égi szent kegyelmével új egyházközségünket, melynek utjait tizenhárom évi gonddal és szeretettel egyengettük, hogy az időnek teljességében testté válják az ige és megvalósuljon, a mit szívünk és lelkünk oly forrón ohajtott!

— n.

GONDOLATOK

a budapesti unitárius egyházközség által 1881 october 2-án tartott első ünnepélyes isteni tisztelet alkalmából.

Ajánlva: főtisztelendő és nagyságos Ferencz József unitárius püspök és királyi tanácsos, és méltóságos Hajós János ministeri tanácsos egyházközségi gondnok uraknak.

Hervadozik, hull már erdő mező lombja,
 Őszi szél az avart sodorja halomba,
 Itt-ott egy-egy virág szomorún magában,
 Illattalan teng az őszi napsugárban.
 Még visszamosolygnak a hervadó tájra,
 Mintha szivök volna, s a végbúcsu fájra.
 Még csillog a harmat bársonyán a rétnék,
 Még ma harmat — holnap tán gyilkoló dér lett.

A nyári égboltnak nyájas arczatját
 Örökös borúnak felhői takarják.
 És mintha egy kedves halottat siratna:
 Esőkönnye úgy hull alá a harasztra.
 Hová lesz a tavasz annyi éke, bája?
 Hervadás után, a virág illatárja?
 És el-elmerengek... elborongok gyakran,
 Járván, elmélkedvén ott künn a szabadban.
 S nem tudom mit érzek, merre téved lelkem —
 A kétely, vagy a hit erősebb-é bennem?

De győz a hit s z a v a... s én remélek, hiszek,
 Látom lobogni a mennyei szent tüzet.

A borus enyészet lomb — s virágsir felett:
 Egy csillagmiriád örök fénye dereng.
 S míg a természet kün virágtalan halott:
 Kebleinkben itt — egy új tavasz mosolyog.
 Míg amott az élet temeti önmagát:
 Itt a feltámadás üli diadalát.

Diadal ez... szép és magasztos igazán!
 Nem vér, nem rombolás jár harcaink nyomán.
 Küzdelminkben szent cél, szent eszme vezetett;
 A mi fegyverünk is a béke s szeretet!
 — S mégis-mégis, minő viharos volt multunk!
 Vakság, féreértés keresztelte útunk...
 Már-már roskadoztunk a csüggedés miatt,
 Miként Idvezitőnk a keresztcsúly alatt.
 De az égből olykor egy szót hallatott:
 „Bizatok... küzdjetek, — Én veletek vagyok!”

Hogy velünk volt — és van: bizonyosság e nap rá,
 A midőn kegyelmét újból ránk árasztá.
 Ime, a kik valánk szétszórt nyáj a pusztán,
 A vallás italát epedve szomjuzván.
 Adott nekünk pásztort, ki midőn a lélek
 A siralom völgyén eltikkadva tévelyg:
 Hitünk forrásából nyujt enyhítő cseppet,
 Hogy legyünk a harcban annál erősebbek!

Nem hiába gyult ki Hóreb csipke bokra!
 Mesés, csodás álmok változnak valóra.
 Az üldözött eszme — késve bár, de végre,
 Bizonynyal eljut az ígélet földére.
 Világol... melegít. Önmagának fénye.
 Önmagának — s nekünk tűzoszlop az éjbe! —

Ti, kik ez eszmének, reménytelen korba'
 Életet adtatok, étellel adózva —
 S te, ki mindannyi közt nagyobb, dicsőbb voltál,
 A kit összetörtek... de meg nem hajoltál, *)
 S évszázak multán is sirodból kitörve,
 Merész szellemeddel feljöttél a földre —
 Hogy halljuk még egyszer lángoló hitedben
 A biztató jelszót: „ne félj én kis sergem!”
 — Ünnepelvén újra ujjab győzedelmet:
 Legyen emléketek a mával is szentebb!

És ti mind-mind...! kiket itt bár nem nevezek —
 A hit vesszejével vezénylő Mózesek. —

*) Mondjam-é, hogy Dávid Ferenczet értem!

A kiknek élete, tette, buzgósága,
 Az övéknek volt csak méltó folytatása:
 Vegyétek e dalban — ki mást ugy sem nyujthat —
 Hódolatom jelét: szerény koszorumat!

S te is szűkebb hazám, erdők szép hazája,
 A hitszabadságnak ősi fészke, vára...
 Felragyogsz előttünk — s annyi emlék veled!
 Hajnalfény, napkelet — ott ég eged felett,
 Itt ég sziveinkben szerelmetes képed,
 Elszakadt gyermekid hogy ne köszöntnének?
 Édes hitfeleink, hitrokonok ottan,
 Hol talán a szív is melegebben dobban:
 Lelkünk szárnyat öltve száll a rónán által,
 Forró öleléssel... visszaálmódással...
 Üdv nektek is... jertek! sziveink kitárvák,
 Nem vagyunk már többé az elzüllött árvák!

A lobogó leng már, kitűzve magasra,
 Vitorlánk kedvező széláram dagasztja,
 Jöhetnek, oh jönnek viharok bizonynyal...
 Eszmék sorsa küzdni örökös habokkal...
 De hol erős a hit s kitartó küzdelem,
 Zúghat, háboroghat a felvert bős elem,
 Bölcs kormányos keze bizton evez tovább,
 Mert erőt egy égi szellem hatalma ád!

Fére kishitűség! nem riaszt meg arczod,
 Derűben, borúban megvívjuk a harcztot.
 Istené! nem miénk az ügy győzedelme,
 Hozzá siet lelkünk hála zengedelme.
 Szivem egy szebb jövő hitével táplálom,
 Adja Isten mindez, hogy ne legyen álom.
 Hogy az elvetett mag, ma csak mustár magja —
 Legyen egykor gazdag terebélyes nagy fa.
 Adja Isten s kérjük: hogy az a hiteszme,
 A melynek épen ugy megvult a keresztje:
 Ne legyen megvetett, — ne üldözött többé,
 De viruljon s éljen örökkönörökké!

MURÁNYI FARKAS SÁNDOR.

IRODALMI ÉRTESEITŐ.

Unitárius Kis Tükör, vagyis az Unitárius egyház története, hitelvei, egyház alkotmánya és szertartásai rövid foglalatja. Irta Ferencz József unitárius püspök. 8-ad rétt 168 l. Ferencz József püspök ur 1875-ben megjelent hason című művének, a fennebbi munka a második kiadása. Az elsőt oly gyorsan kapkodták el a könyvpiacon, hogy már pár év óta nem lehetett egyetlen egy példányt is találni a kereskedésben. Nemcsak az unitáriusok, hanem a nagy közönség is kiváló érdeklődéssel fogadta az unitárius egyház addig kevésbé ismert, de teljes figyelmet érdemlő történetét, hitelveinek, egyház alkotmányának és szertartásainak ismertetését. E körülmény indította a szerzőt arra, hogy egy második kiadást rendezzen művéből saját alá, a mire többen sürgetőleg kérték is. Az újabb kiadást szerző tetemes bővítéssel adta közre. A történeti rész teljesen átdolgozva, az egyház-alkotmányi rész meg bővítve. A munka legterjedelmesebb és már tárgyánál fogva legszebb része a történeti rész, mely a következő érdekes című fejezetekre van osztva: Bevezetés. 1. Az egyház megalapítása. 2. A visszahatás. 3. A behajtott lobogó alatt. 4. Egy szerencsétlen gondolat: a szombatosság. 5. Az egyházi szélcsend s a hazai viharok napjai. 6. Lengyelhoni hitüldözött testvéreink. 7. A golgota felé. 8. Új élet a romok között. 9. A halhatatlanok: Zsuki László és Augusztinovic Pál. 10. A bizalmat nyert egyház. 11. Az unitárius vallás törvényesítése Magyarországon. 12. Háromszáz év után. 13. Az unitarizmus külföldön. Mindezek a fejezetek oly szép tollal és szabatosan vannak írva, s az unitarizmus dicső győzelme és befolyása a hitújítás nagy évszázában, s háromszáz éves küzdelme a katolikus és a református egyházak letipró törekvéseivel szemben, hamvaiból lett csodálatos föltámadása, s a jelenben tett elhaladása honn és külföldön oly élénk színekkel rajzolva és ecsetelve, hogy az ember alig teheti le kezéből az érdekes művet, míg egészen végig nem olvasta. Midőn a reánk gyakorolt hatásnak így kifejezést adunk, feleslegesnek tartjuk ajánlhatni a kitünő egyházi író jelzett munkáját, meg lévén győződve a felől, hogy a t. olvasó közönség minden ajánlgatás nélkül sietni fog a megszerzésével, s velünk együtt örömmel értesül egyszersmind arról is, hogy az író a szertartási részt nem sokára terjedelmesebb alakú külön műben fogja „Egyházzsertartástan“ czim alatt kiadni. A mű ára 60 kr. Kapható Stein Jánosnál Kolozsvárt és minden hazai könyvkereskedésben.

Egyházi beszédek, melyeket különböző alkalomra írt és mondott Péterfi Sándor hévizi pap, és felső fejr-köri unitárius esperes. Péterfi Sándor neve, mint beszédirő már régóta ismeretes az egész protestans közönség előtt. Korábban megjelent beszédei egész könyvtárt alkotnak, és ma is nagy közkedveltségnek örvendenek, úgy, hogy csaknem minden protestans papnak található az asztalán vagy egy kötetet az ő beszédeiből. Veterán írónk e legújabb beszédeiben is teremtő tehetsége teljes erejében jelenik meg. 26 beszédet közöl az év különböző szakaihoz alkalmazkodva. E kötet Székely-Udvarhelyről, a Becsek Dániel nyomdájából került ki csinos kiállításban. Ára 1 frt. Bátran ajánljuk paptársaink figyelmébe.

Neveléstan Irta De Gerando Antonina, a kolozsv. felsőbb-iskola igazgatója. 8-adrét 124 l. Egy szépen írott előszó és bevezetés nyitja meg a művet, és három részben tárgyalja az egészségtan alapelveit, a lélektan alapelveit, és a szorosan vett nevelést, toldalékkal közölvén néhány lélek-

emelő gondolatot a régi és új íróktól. Gyönyörrel olvastuk át e művet. De Gerardo Neveléstanában teljesen fölszabadította magát ama nehézkes módszertől és emészthetetlen kidolgozástól, mely a német szakmunkák befolyása alatt a legtöbb magyar neveléstanírójt jellemez. Ő az életből, a tapasztalatból igyekezett meríteni, és az egyszerű józan észhez szólni és teszi ezt egyszerű nyelven, oly kifejezésekben, melyek minden kétértelműséget kizárnak. Kíváncsian ajánljuk e művet minden neveléssel foglalkozónak, papoknak, tanítóknak és szülőknek egyaránt.

Megjelent a székely-egyleti képes naptár 1882-re, melyet a székely-egylet azért alapított, hogy ezáltal is egy új csatornát nyisson, melyen a székely nép közé hasznos, nemesítő olvasmányokat s e mellett a kivándorlástól elriasztó képeket is juttasson. A szerkesztő bizottságot: Szász Károly, Szilágyi Sándor, Deák Farkas, Buzogány Áron, Imecs Jákó, Thuróczy Adolf és dr. Bochkar Károly teszik. A naptár ára 30 kr, aránylag a legolcsóbb magyar naptár, minthogy az egylet nem nyereszségből alapította, sőt kész ráfizetni az előállítás költségeinek egy részét, csak hogy a kitzűött hazafias célját ezáltal is elérje. A naptár a Franklin társulat nyomdájából került ki igen díszesen. Az ország összes vásárainak jegyzékét s a sokféle hirdetéseket nem számítva, 80 nagy kéthasábos 8-ad rét lapból áll. Elöl a szoros naptári rész, utána az uralkodó ház, a magyar kir. kormány, a székelyföldi közhatalóságok és kir. törvényszékek czimtára. Azután a székely-egylet tiszteleti elnökeinek, az elhunyt gr. Mikó Imrének, dr. Haynald bibornoknak, gr. Andrassy Gyulának, gr. Kálnoky Dénesnek. Továbbá Hajós János rendes elnöknek és a nyáron elhalt Takács János volt alelnöknek arcképei közöltetnek, rövid életrajzzal. A többi cikkek közül kiemeljük az ősi Marosszék havasa, székely telepítés Fogaras földére, az utolsó Báthory és a székelyek. A székelyföld jelene és jövője. Keresetre induló székely fiú (képpel). Mit álmodnak a székelyek? Egy székely népköltő. Takarékságról a székelyeknek cziműeket, mint tisztán székely tárgyuakat. Igen sok helyes gazdasági, ipari, egészségügyi közlemény is foglaltatik e naptárban, néhány szép költemény is Szász Károlytól Szolga Miklóstól, gróf Kálnoky Dénestől, Vas Tamástól. Kapható e naptár a fővárosban a könyvkereskedésekben s Gidófalvi István egyleti pénztárnoknál (vár, uri-utca 19 sz.) Vidéken: Csikmegyei székely-egylet irod. választmányánál Csik-Szereda. Maros-Tordamegyében: székely-egylet vidéki választmányánál Maros-Vásárhely. T. cz. Kozma Ferencz képezdei igazgató urnál Székely-Keresztur. T. cz. Gyertyánffy Gábor könyvkereskedő urnál Székely-Udvarhely. T. cz. Szemeria Károly könyvkötészetében Székely-Udvarhely. T. cz. Bedő József népisk. igazgató urnál Baróth. Tiszt. Révay Lajos lelkész urnál Sepsiszent-György. Nagys. Komáromy Andor tanfelügyelő urnál Sepsiszent-György. Nagys. Kenyeres Adolf kir. ügyész urnál Brassó. T. cz. Stein János urnál Kolozsvár. A vidéki választmányánál Torda.

Értesítő az Unitárius Vallásközönség iskoláiról az 1880—81-ik tanévben. A nevelésügyi bizottság megbízásából szerkesztette Kovács János igazgató tanár. Vallásközönségünk iskoláiról a múlt évben jelent meg az első értesítő. Ez tehát a második, mely iskoláinkat fentartóival és a nagy közönséggel részletesen ismerteti. Az értesítő világos, könnyen áttekinthető képet nyújt az unitáriusok nevelésügyéről, iskoláik állapotáról. Térszűke miatt csakis a főbb adatokat soroljuk elé. E szerint a kolozsvári főtanodánál működött

28 tanerő; a főtanoda népessége 334. Érettségi vizsgára állott 25; ebből vizszavevettetett egyes tantárgyakból 5, és új érettségi vizsgára utasítottott 1. Papi szigorlatra állott 4, kik közül 1 kitünő, 1 dicséretes, s 2 kielégítő oklevelet nyert. Ösztöndíjakban, javadalmakban, és jutalmazásokban kiosztatott: 11,090 frt 39 kr. A főisk. könyvtár áll 23,209 kötetből. Az isk. kórházban, melyet a nagy adakozó Szucsági Kelemen Benő alapított, gyógykezeltetett 26 beteg. A mult évben 3 új alapítvány lépett életbe: a laborfalvi Berde Mózesé 1050 frt; Kriza János püspök és osztálytársaié: 210 frt 90 kr; Kern Józsefé 350 frt. — A tordai iskolánál a tanerő volt 13; tanulók száma: 156. Ösztöndíj és más czimen 3,095 frt adatott ki; könyvtár 2070 köt. — A sz.-kereszturi közép-tanodánál: tanerő 9, tanulók száma 151. Az ifjuság segélyezésére 400 frt fordítattott. A könyvtár 9,684 köt. Az unitár. elemi iskolák összes népessége 5,681.

„Magyar Protest. egyh. és iskolai figyelő.” IX—X. füz. sept., —oct. megjelent a következő érdekes tartalommal: Igazgatói jelentés. Szilágyi István. A világ jövője, megvilágítva a történelem és kijelentés által. Venetianer Sándor. A nagybányai reform. egyh. megye bizottsági javaslata: 1. az országos reform. egyházi segélyalap. 2. a lelkészválasztási szabályok tárgyában. A lelkész választás. Gulyás Lajos és a többi rendes gazdag rovat.

Kézi könyv az egyetemes történelem tanítására életrajzi irányban. Népiskolai növendékek számára készítette Orbán József, sárospataki tanár. Ára kötetlen 30 kr. Kötve 37 kr. A 147 lapra terjedő kézi könyvben szerző az egyetemes történelem főbb eseményeit életrajzi leírásokban adja elő egyszerű, világos érthető nyelven, s a népiskolai növendékek felfogásához és fejlettségéhez alkalmazott irmodorban. Ajánljuk az érdeklettek figyelmébe.

Előfizetési felhívás ily című munkára: „Gondolatok a nevelés és tanítás köréből.” Irta: Dr. Kellner Lőrincz. Átdolgozta: Szűcs János, ó-becsei tanító. Ára 1 frt 50 kr.

Az irvaolvasás tanítás módja. Fölbontó összekötő modorban, az összekötő rész meghatározott kezelésével. Gyakorlat nyomán írta: Erdődy Korneília. Ára 40 kr.

Eppen most jelent meg „Az iskolázás jelene Angolországban” című munka második kötete Felméri Lajos egyetemi tanártól. E kötet a közép és felső oktatást tárgyalja. A nagybecsű munka bolti ára 3 frt. Kapható minden könyvkereskedésben.

SÁMI LÁSZLÓ

született 1817-ben november 16-án, meghalt 1881-ben october 23-án.

A legmélyebb fájdalommal értesültünk folyóiratunk egyik szives barátjának és dolgozó társának, Sámi László ev. ref. tanár kartársunknak hirtelen haláláról. A szabad gondolkozás, szabadelvű törekvés egyik legméltóbb képviselőjének, hivatott munkássának, egy nemes embertársunknak, barátunknak elvesztését fájjaljuk ő benne, a ki az iskolában mint tanár, az életben mint a közügyek embere, az irodalomban mint bölcsész, mindig a szabadságot kereste és hirdette az elégedetlenség és szabadalom ábrándjai nélkül a tanításban és politikában, a rationalismus ridegsége nélkül a bölcsелеmben és vallásban.

Mert ő nála nemes szív és lélek párosult az önálló gondolkodó észszel. Szellemének emelkedését nem békozta önzés, hiuság nem erőszakolta aberratiókra.

Az eszményi jónak, igaznak, szépnek és nemesnek cultusa sugárzott ki családi életéből, barátságából és hosszas munkálkodásából.

Éppen oly méltó volt tiszteletünkre, mint szeretetünkre.

KÜLÖNFÉLÉK.

Allen Henrik J. a Cambridge-i „Harvard egyetem” tanára, kinek idejövetelét mult füzetünkben jeleztük volt, egyházi főtanácsunkon valósággal megis jelent. A megnyerő modoru jeles tudós kedves emlékeket hagyott maga után s azokkal is távozott el körünkől. A fennebb közlött beszédjén kívül még érdekesnek tartjuk az alábbiakat nyilvánosságára hozni. Ugyanis a főtiszteendő püspök ur által adott ebéden a következő rokonszenves szavakat mondotta

„Uraim! Minthogy én nagy figyelemmel s mély érdeklődéssel hallgattam végig önöknek számos beszédeit, melyekből jóllehet egy szót sem értettem, úgy hiszem illő, hogy önök is meghallgassanak egy olyan beszédet, a melyből, valószínűleg legtöbben szintén egy szót sem értenek. De én ama beszédem mellett, melyet ma szerencsém volt önökhöz intézni, nagyon óhajtanék valamit ama különös és gyöngéd érzelemről szólni, melyet mi Amerikában Magyarország — s annak martyr nemzetére iránt éreztünk, egy olyan nép iránt, melynek osztályrészeül jutott a szabadság ügyéért harcolni és szenvedni. S nem csak ezért rokonszenveztünk önökkel, hanem azért is, mert Magyarhon népe bölcs, türelmes, bátor, kitartó és erős volt követni és felhasználni azokat az új alkalmakat, melyek egy nagy, szabad, értelmes és boldog nemzetté teszik. Én nem vagyok oly idős, mint talán önök közül itt némelyek de arra elég öreg vagyok, hogy lelkileg részt vehettem az önök szenvedéseiben s megpróbáltatásaiban. Élénken emlékezem arra, hogy édes anyám annyira érezte a magyar nemzet fájdalmát s úgy osztozott bánatában, mintha ő is egyike lett volna a magyar hősnőknek. S bizonyára életemnek legkedvesebb pillanata az volt, a mire mindig büszke leszek, midőn szerencsém volt egy oly testülethez beszélni, a melynek tagjai közül többen az önök hős korának emlékei és képviselői.

Allen tanár kedves hitrokonunk aug. 28-án estve vett búcsut tőlünk. A vasuthoz tömegesen kikisértük. Az elváláskor annyira meg volt hatva, hogy könynyekre fakadt. Aug. 28-ról Prágából Kovács János tanárhoz intézett levelében 5 font sterlinget küldött s a többek között ezeket írja: „Kedves barátom! Ide mellékelek egy csekély összeget ama nemes ügy előmozdítására, melyben ön és társai fáradsnak, s mint egy emléktől azon nagy szivességnek, melyel engem fogadtak, s egyszersemind abban a reményben, hogy az én látogatásom közvetlenül még láthatóbb jelét fogja eredményezni amaz érdekeltségnek, melyet bennem felkeltettek“. Az 5 font sterling beadatott az E. K. Tanácshoz, a mi a mi pénzünk szerint = 58 frt és 50 kr. s „Allen Henrik J. alap“ czimen a közpénztárban kezeltetik. Mi megvagyunk győződve arról, hogy nevezett hitrokonunk az amerikai és magyar unitáriusok között fenálló testvéries viszonyt még szorosabbá és állandóbbá teszi.

A kolozsvári unitárius Ekklezsia üdvözlő irata a budapesti unitárius ekklezsiahoz. Ez üdvözlő iratot közöljük abból a viszonyból kifolyólag, melyben a két ekkla egymással állott.

Tiszteletes Szent Ekklezsia!

Kedves atyáinkfiai a Jézus Krisztusban!

A kolozsvári unitárius hitközség nagy lelki örömmel vette a budapesti hittestvérek meghívását a f. évi october hó 2-án tartandó isteni tiszteletre, mely a budapesti unitárius főkegyháznak anyaegyházának szentelő nagy ünnepele leand. Előttünk bár tudva volt e megnyitó ünnepély tartása, de becses meghívásukat olvasván ujjog és ismételten magasztos örömet járta át sziveinket. Nekünk valóban boldogság azt tudnunk, hogy az önök egyháza, melyet anyaekklezsiánk eddig mint leányegyházat keble melegével szeretetteljesen ápolni szerencsés volt, most mint felnőtt léphetik be a keresztyén igazságokért önálló szervezetben küzdő nemes gyülekezetek sorába. Ez érzetünknek kifejezést kívánván adni, becses meghívásuknak megfelelőleg az unitárius egyházi életben nevezetes pontot jelző ünnepélyükön személyes képviseltesselel ohajtunk résztvenni Kóvács László, Éjszaki Károly, és Magyar Géza egyházatanácsos atyáinkfiai által, kiket is szives figyelmükbe és szeretetükbe ajánlunk.

Vajha az önök ünnepele a mai kor felvilágosultságának aegise alatt az összes unitarismusra nézve egy szép és ígérő korszaknak lenne emlékezetes jelzője. Vezérelje az Isten az önök egyházát szebb mezőken, mint a melyeken az anyaegyház dicső őseinek vérüket kellett hullatniok. Az önök jövő munkája és mindnyájunkké, legyen ne a védelem, hanem az építés és alkotás munkája a jézusi elvek diadalra juttatásában, népünk és az egész emberiség boldogítására. Atyafiságos indulattal maradván a Tiszteletes Szent Ekklezsiaának a kolozsvári unitárius anya ekklezsia nevében

atyafiai az Úrban:

Ferenczi Mózes, Péterfi Dénes, Sárdi József
 egyházi gondnok. lelkész. jegyző.

Kovács János szerkesztő társunknak Londonban való működéséről a „Brit és Külföldi Unitárius Társulat“ titkára Ierson Henrik ur a főt. püspök ur utján az E. K. Tanácshoz intézett levelében a többek között ezeket írja: „Bátran mondhatom, hogyha Kovács ur hosszasabban maradhatott volna itt hogy nagyobb városaink közül egy néhányat meglátogathasson, nagy összeggel tért volna vissza. A mit kapott, minden kérés nélkül gyűlt össze. Ennél fogva ezt ugy lehet tekinteni, mint a szívességnék jelét, mely alkalom adólván rá, mindig kész nyilatkozni.

Képviselőjüknék mindnyájan nagyon örvendettünk, annyival inkább, mivel benne egy régi és kedves barátunkkal találkoztunk. Az ő látogatása az önök egyháza iránt oly érdeket ébresztett fel, a mely meggyőződése szerint gyarapodni fog.“

A kolozsvári ekkla egyik rendes papjává Mózes András abrudbányai lelkész választatott meg, ki a papi és azzal összekötött féltanári állomást közelebről el is foglalja. Szeretettel üdvözljük e szép és fontos álláson!

Nappendruk Kálmán főtanodánk egykori növendéke, oct. 15-én avatatott fel a „Ferencz-József“ magyar kir. tudomány-egyetemen az egyetemes orvos-tudományok tudorává, Szerencsét kívánunk az új tudornak!

Ujabb protestans nagy alapítványok. Gróf Kuun Kocsárd, a nagynevű alapító, a szászvárosi iskolának ismét 4800 frtot adományozott. Hildebrand József, a marosvásárhelyi királyi törvényszék érdemes bírása a marosvásárhelyi ev. ref. főtanodának 1000 frt. erejéig menő életbiztosítását hagyta halála esetére.

Campello gróf. Campello Henrik gróf a római Szentpéter-egyház kanonoka a protestans vallásra tért át.

Ez eset Róma papi köreibben s általában a katolikus világban a legnagyobb feltűnést keltette. Még soha sem fordult elő Rómában, hogy egy ily magas méltóságot viselő pap térjen át más vallásra.

A pápa mindent elkövetett, hogy Campello grófit lebeszélje szándékáról, de hasztalan volt minden fáradsága.

Campello most 40 éves s egy régi spalatói nemes család ivadéka. Férfi testvérei tiszték a pápai gárdában. Egyik rokona hadügyminister volt IX. Pius alatt. Egy másik Campello pedig olasz hadügyminister volt 1867-ben a Battari kabinetjében.

Campelló Henrik grófnak Borremos bibornokhoz intézett levele, melyben elhatározását tudatja vele, — a „Berliner Tageblatt“ szerint — s következő:

Már IX. Pius életének utolsó éveiben meg akartam írni mostani levelemet. De az életes ember s iránta érzett hálámra való tekintet megakadályozták száudékom kivételét. Midőn Pecci pápává lett, az egyházra jobb jövőt reméltek. Reményükben azonban csalatkoztak. Én ma mint keresztény és polgár elődázhatlan kötelezettségemnek teszek eleget. Lelkiismeretem tiltja tovább is oly intézménynek tagja maradni, mely papjait indus kasztokhoz hasonlóan különíti el a polgári társadalomtól.

A napokban Curci könyvének kiátkozása, mely egyszerre az új pápába vetett valamennyi reményt is megsemmisített, tanúsítja, hogy az egyházban a pártgyűlölet kiengesztelhetetlen, daczára, hogy a történelem tanítja, hogy az ily átok inkább sújtja a bírót, mint az ítéltet, mely utóbbinak egyenesen becsületére válik. Az új kiátkozások szemmel láthatólag bizonyítják, hogy a századokig tartó harc nem fog megszűnni soha, s hogy az egyház és állam közti kibékülés, mint azt miuden becsületes keresztény és polgár képzeletlen.

Ha a papság nyakasságból minden elégségséges okok nélkül folytatja a harczot, s nem veszi tekintetbe az ebből származó társadalmi károkat s nem gondol a keresztény eszmék vereségére, melyeket egyenesen harcza által okoz, kénytelenek vagyunk beismerni, hogy e vaksághoz hasonló példát csupán a zsidóságnál találunk. A tényállás ezen megismerése megszünteté eddigi előítéleteimet. Én ezért kilépek a római klerus soraiból, hogy mátol fogva Krisztusnak tiszta, hamisíthatatlan evangéliuma mellett küzdjek fogadalomhoz híven, megnyugtató lelkiismeretemet, hogy nyílt homlokkal, habozás nélkül vallhassam magamat kereszténynek és olasz polgárnak a hazaárulás álarca nélkül.

Nagyméltóságod elhatározásomat sem fogja sem titkos indokoknak sem talán kielégítetlen nagyravágásnak, sem szenvedett igazságtalanságokért bosszúnak tulajdonítani. Nekem nincs panaszom eddigi káptalani kollegáimnak egyike ellen sem, közlök mindegyikről kivétel nélkül kedvesen fogok megemlékezni. A világ első templomának káptalani méltóságát oly nagyra be-

csültem, hogy semmiféle nagyravágyás nem csábított más tisztességek utáni törekvése. Mai lépésemre mindenk előtt az eredeti kereszténységnek tanulmányozása vezetett, valamint Rosmini, Gioberti, Vertuza és Desanctis művei.

Kérem tehát nagyméltóságodat sziveskedjék közölni a pápával önkényes lemondásomat a vatikáni bazilika kanonokságáról, azt azonban soha sem fogom eltűnri, hogy visszalépésemet összevegyítsék azon számos titkos fondorkodásoknak áidozatul esetekével, kiket a lemondásra kényszerítettek, mint nem régen is egyik kitudó, de sorscapásoktól üldözött kollegámat. Tíz évi érett meggondolás, végnélküli küzdelmek és csalódások után Isten és Krisztus előtt, ki felettünk itélni fog, esküszöm, hogy e komoly lépést minden melléktekinet nélkül, csupán lelkiismeretem megnyugtatóására teszem, melyről főrangú lelkészek tanuskodhatnak, kikkel sokáig bizalmasan társalogtam ez ügyről.

Jól tudom, hogy a vatikán s a benne uralkodó kamarilla által fizetett lapok a legkegyetlenebbül fognak üldözni, de azt is tudom, hogy ez eljárást már régóta általános megvetéssel fogadják. Ezért én csendes hallgatással fogok válaszolni s az imával, hogy adjon Isten nekem sok követőt azok között, kik hozzám hasonlóan ifjúságukban megcsalva, tulajdon rabszolgaságuk bilincseit fáradtan vonszolják egész életükön keresztül, kikhez a tudományak világa is alig hathat el, s kik a folytonos csalódásokat, a legfájdalmasabb szorongatásokat és leggonoszabb elnyomást, alig képesek elviselni. Engem csak a sir nyugalma fog megszabadítani a külső s belső küzdelmekről. De egy jobb második életnek boldog hallhatatlansága maga kárpótól a szenvedett kimondhatlan kinokért.

Róma, 1881. sept. 13. — Méltóságodnak tisztelője:

Campello Henrik gróf.

ARANY-KÖNYV.

A Budapesten alapítandó unitárius rendes lelkészi állomásra s állandó imaházra tett kegyes adományok.

VII. Közlemény.

Berde Mózes Kolozsvárt 25 frt. Dimény Zsigmond H.-Sz.-Pál 5 frt. Incze József N.-Ajta 2 frt. Id. Zsakó István Toroczko 2 frt. Horváth György Bögöte 4 frt. Szabó József Debreczen 2 frt. Szász Ádám Kolozsvárt 50 frt. Váradi Károly 15 frt. Gothárd Sándor Szová 5 frt.

Kovácsi Antalné urasszony 412 számú gyűjtő ivén: Vécsei Sámuel 20 frt. Ürmösi Lajos 10 frt. Farkas József 5 frt. Ifj. Lászlóczki Sámuel 5 frt. Özv. Székely Elekné (Tordáról) 5 frt. Kovácsi Antalné 5 frt. Együtt 50 frt.

A kolozsvári tan. ifjúságtól: Vas Zsigmond 50 kr. Hütter Antal 1 frt. Kriza Ferencz 40 kr. Gothárd József 50 kr. Murvai István 30 kr. Kanyaró Ferencz 1 frt. Sárdi Gyula 20 kr. Székely Zsigmond 1 frt. Nyiredi Géza 50 kr. Nyiredi Jenő 40 kr. Kovács Gábor 50 kr. Pápai István 50 kr. Góncz Mihály 15 kr. Binder János (tanító) 1 frt 50 kr. Boros Sándor 20 kr. Borbély Máté 20 kr. Koncsag Victor 10 kr. Sebes Lajos 30 kr. X—Y 20 kr. N. N. 10 kr. Veress Sándor 20 kr. Kaufmann Sándor 30 kr. Barabás Dénes 10 kr. Tompa János 20 kr. Tompa Kamil 20 kr. Barabás Károly 10 kr. Strobel Wilibald 1 frt. Duha Sándor 20 kr. Hutflesz Victor 1 frt. Hutflesz Károly 1 frt. Hunvald Henrich és Sándor 20 kr. Teutsch Herbert 1 frt. Molnár Jenő 2 frt 50 kr. Molnár Sándor 2 frt 50 kr. Szigethi Béla 20 kr. Biró György 15 kr. Frankis István 11 kr. Németh István 50 kr. Péter János 20 kr. Adorján Domokos 1 frt.

Pál Miklós 10 kr. Benczédi János 20 kr. Péter Sándor 15 kr. Ürmösi János 10 kr. Dombi József 15 kr. Szabó Mózes 20 kr. Nagy Sámuel 20 kr. Lázár János 20 kr. Fekete István 10 kr. Pál András 30 kr. Jakab Jenő 30 kr. Ürmösi Sándor 25 kr. Osváth Gerő 30 kr. Sárosi József 20 kr. Darkó Lajos 20 kr. Rédiger Béla 40 kr. Nagy Albert 20 kr. Csifó Salamon 20 kr. Fekete Domokos 20 kr. Orbok Ferencz 20 kr. Mátéfi Domokos 20 kr. Möricz György 20 kr. Fekete József 30 kr. Deák Lajos 20 kr. Bordi István 10 kr. Horváth Kálmán 10 kr. Kelemen Árpád 5 kr. Polik Oszkár 20 kr. Varga István 20 kr. Vagner Sándor 10 kr. Az egész összeg 27 frt 96 kr.

Tkts. Jánosy Gerő ur 410 számú ivén: Jánosi Gerő nyugalm. állam. hivatalnok Kolozsvárt 5 frt. Jánosi Gerő neje sz. Gedő Rákkel 4 frt. Pap Anna toroczkoí hajadon leány 50 kr. Varga Sándorné sz. Gedő Juliánna 1 frt. Összesen 10 frt 50 kr.

Hévíz köri közgyűlésén 1881 jul 11-én Tiszt. Török Áron ur indítványára a puhárköszöntések alkalmával begyűlt a következőktől u. m.: Kéri gondnok Barabás Sándor urtól 1 frt. Török Áron 30 kr. Péterfi Sándor 20 kr. Gálfalvi István 10 kr. Kozma Elek 10 kr. Ferenci Lajos 10 kr. Égeni Sámuel 20 kr. Dombi János 20 kr. Mózes Mihály 40 kr. Zoltán Miklós 10 kr. Lipót Ignác 10 kr. Összesen 2 frt 80 kr.

Datkról a 96 számú gyűjtő iven: Unitárius Egyházközség Datkon 5 frt 40 kr. Kozma Elek unitárius lelkész 2 frt. Égeni Sámuel tanító 1 frt. Lukács Mihály földész 10 kr. Baga Sámuel 6 kr. Tóth Sándor 6 kr. Both Istók 15 kr. Both Mihály 4 kr. Marczy Tamás 5 kr. Marczy T. Istók 10 kr. Both József 6 kr. Varga György 5 kr. Marczy János 4 kr. Both András 10 kr. Marczy T. József 4 kr. Both Sámuel 15 kr. Id. Both János 6 kr. Ifj. Both János 4 kr. Özv. Kallós Istókné 6 kr. Szén György 15 kr. Szén János 25 kr. Kallos János 25 kr. Ifj. Tamás Mihály 20 kr. Koródi József 15 kr. Lukács Istók 15 kr. Lukács István 4 kr. Marczy István 15 kr. Jankó György 4 kr. Szén Ferencz 6 kr. Baga János 12 kr. Flóra Mihály 6 kr. Rákosi András 3 kr. Koródi Mihály 10 kr. Both Ferencz 6 kr. Szén Tamás 6 kr. Varga Mihály 15 kr. Kallos József 15 kr. Ferkó Istók 6 kr. Ferkó János 6 kr. Kallos Mihály 15 kr. Toth Ferencz 6 kr. Baga András 6 kr. Baga Mihály 4 kr. Baga Józsi Mihály 15 kr. Marczy József 10 kr. Marczy Istók 6 kr. Id. Koródi József 6 kr. Ifj. Koródi József 50 kr. Szén Mih. György 2 kr. Szén J. György 6 kr. Kallos András 6 kr. Baga András 10 kr. Ferkó András 5 kr. Jankó Mihály 10 kr. Baga István 10 kr. Tordai Mihály 5 kr. Ifj. Baga Mihály 4 kr. Toth Mihály 20 kr. Marosi Sándor 6 kr. Összesen 13 frt. 87 kr.

Ürmösön a 93 számú gyűjtő iven házanként gabonában és pénzben gyűlt 5 frt. Ürmösi Lázár Mihály 1 frt. Bedőházi Sámuel községi tanító 20 kr. Összesen 6 frt 20 kr.

78-ik számú gyűjtő iven: Sándor Ferencz lelkész Oklándon 1 frt. Sándor Márton énekvezér Oklándon 35 krt. Kovács Mózes gondnok Oklándon 20 kr. Az eklézsia közpénztárából Oklánd 1 frt. Egyes emberek adakozásából összesen gyűlt 4 frt. 15 kr. Összesen 6 frt 70 kr.

A H. ujfalvi hitközség kebelében egyesek adakozásából gyűlt 3 frt. 20 krajczár.

88 számú gyűjtőiven Hadházi József Muzsánán 1 frt. Gábor Dénes Muzsánán 50 kr. Az egyház tagjaitól buza és törökbuzából 1 frt 50 kr. Összesen 3 forint.

92-ik számú gyűjtő iven törökbuzát adtak: Bálint Mózes családotól 2 kupát, Dénes György alsó 1 kupát, István József üdös 1 kupát, Dénes György szabó 1 kupát, István Péter 1 kupát, István János alsó 1 kupát, Nagy József alsó 2 kupát, Bartos Dénes 1 kupát, Kanyaró György 1 kupát, Gido József 1 kupát, Menyhárt Márton 1 kupát, Fancsali János alsó 2 kupát, Pál Dániel 1 kupát, Toró Dániel 1 kupát, Nagy Mózes 1 kupát, Duka János félkupát, Gotthart József félkupát, Fancsali Mózes 1 kupát, ifj. Elekes Dániel 2 kupát, Bodor Mihály 2 kupát, ifj. Menyhárt Mihály 1 kupát, id. M. Mihály 1 kupát, Oroszhegyi György 1 kupát, ifj. Menyhárt Dániel 1 kupát, Bartha Ferencz 1 kupát, Brok Daniné 1 kupát, Biás András 2 kupát, Biás István 1 kupát, Biás Ferencz 2 kupát, Dénes Mártonné 1 kupát, Dénes (Pál) János 2 kupát, Bodi János alsó 1 kupát, Dénes József kántor 2 kupát, Nagy András (Veres) 1 kupát, Dénes János (Veres) 2 kupát, Pusztai György 2 kupát, Kocs Elek 2 ku-

pát, ifj. Nagy József 1 kupát, Nagy Mihály alsó 2 kupát, Nagy Mihály felső 1 kupát, Lőrincz János 2 kupát, Elekös Sámuel 1 kupát, Dénes János Egyed 2 kupát, id. Pál János 1 kupát, Biás János 2 kupát, Orbán György felső 1 kupát, Bartha Mózes 1 kupát, Egyed István 1 kupát, Imre Ferencz 1 kupát, Fancsali Mózes 1 kupát, Brok (Andros) György 1 kupát, ifj. Pál Mózes 1 kupát, Gyópa Dániel 1 kupát, Máthé Mihály 1 kupát, Imre János 1 kupát, Balloh Mihály 2 kupát, Fancsali János 1 kupát, Imre Zsuzsánna 1 kupát, Bodi János felső 1 kupát, Pál Zsigmond bakos 2 kupát, Kénosi Mihály 1 kupát, Dénes István felső 1 kupát, Pál György felső 1 kupát, ifj. Pál Zsigmond 1 kupát, id. Pál Ferencz 1 kupát, Fancsali Zsigmond 1 kupát, Nagy (Szigá) Ferencz 1 kupát, Brok Györgyné 1 kupát, Szappanyos József 1 kupát, Bán Mózes 2 kupát, Imre Mihály 1 kupát, Imre Juliánna 1 kupát, Pál György (Kanyaró) 1 kupát, Balloh György 1 kupát, Dénes Ferencz kántor 1 kupát, Nagy György 1 kupát, Menyhért János 1 kupát, Brok Ferencz 1 kupát, Egyed Zsigmond 2 kupát, Orbán János hid. 1 kupát, Dénes Mihály 1 kupát, Kös János 1 kupát, Dénes Elek 1 kupát, Gidó Gábor 1 kupát, Dénes György hidi 1 kupát, id. Orbán Zsigmond 1 kupát, ifj. Orbán Zsigmond 1 kupát, Pap Mihály 1 kupát, Bodi István 1 kupát, Gyuri István 1 kupát, Nagy Mózes 1 kupát, Nagy Péter Mihályné 1 kupát, Ellekös János 1 kupát, Orbán János kányászegi 1 kupát, Pál József 2 kupát, Pál János (Kanyaró) 1 kupát, Kovács Mózes 1 kupát, Fancsali Dániel 1 kupát, Biós Julis 1 kupát, Bartos Mózes 1 kupát, Toró Sándor 1 kupát, Keresztély Ferencz 2 kupát, Egyed Ferencz 2 kupát, Dénes Ferencz hidi 1 kupát, Brok György aszói 1 kupát, Csukor Ferencz 1 kupát, id. Veres Péter 1 kupát, Derzsi János 1 kupát, Bogdán József 1 kupát, Fancsali János és Mihály 1 kupát, Nagy Zsigmond 1 kupát, Kanyaró János 1 kupát, Kocs Dániel 1 kupát, Elekös Dániel 1 kupát, Elekös József félkupát, Nagy András gödri 1 kupát, Nagy (Márton) Ferencz félkupát, Dénes István és Ferencz 1 kupát, Egyed Mihályné 1 kupát, Fancsali György 1 kupát, Nagy Dániel 1 kupát, Cserkér Dániel 1 kupát, Demeter István, 1 kupát, ifj. Nagy György 1 kupát, Brok Mózes 1 kupát, Bartha Mózesné 1 kupát, Darkó Mózes 1 kupát, Dénes János faragó 1 kupát, Bartha György 1 kupát, Cserkér Zsigmond 2 kupát, Cserkér Ferencz 1 kupát, Elekös Ferencz 1 kupát, Bodi Ferencz 1 kupát, Kecskés György 1 kupát, Nagy András alsó 1 kupát, Nagy János és Samu 2 kupát, Dénes Péter 1 kupát, Elekös Márton 1 kupát, Orbán József alsó 1 kupát, István Márton és József 2 kupát, ifj. Veres Péter 1 kupát, Kocsis Mihály 1 kupát, Kosis István 1 kupát. Ezen 153 adakozók adománya elárusztatván, e szerint pénzben számítva 7 frt.

82-ik számú gyűjtő iven gabonát adtak: Szabó Mihály 1 kupát, Máté Mózes félkupát, Dimény Sándor 2 kupát, Dimény Elek 1 kupát, ifj. Szabó Mihály 1 kupát, Szabó Lajos 1 kupát, Sándor Péter 1 kupát, Sándor Ferencz 1 kupát, Dimény Mózes 1 kupát, Márton István félkupát, Kovács Ferencz 1 kupát, Csala Mari 1 kupát, Molnár Ferencz 1 kupát, Zoltán Péter 1 kupát, Török József 4 kupát, Bartha Péter 1 kupát, Szabó Gábor 1 kupát, Imre István 1 kupát, Szabó Mózes 1 kupát, Zoltán András 4 k. Török Péter félkupát. Dombi Péter 1 fertályt. Dimény Ábel 1 k. Dimény Domokosné 2 k. Kenyeres György 3 kr. Gábor Márton 1 k. Gábor M. 1 k. Lomli Mózes 2 k. Jakab M. $\frac{1}{4}$ fer. Hosszu István $\frac{1}{2}$ k. Máté András 1 k. Sándor János 2 k. Dénes János 1 k. Gábor A. 1 k. Dimény F. 1 k. Török P. $\frac{3}{4}$ fer. Dimény D. 1 k. Fartzádi D. Sándor 2 k. Dimény S. 3 k. Derzsi M. $1\frac{1}{2}$ k. Péter Mózes $\frac{3}{4}$ fer. Péter M. 1 k. Péter András 1 k. Geréb F. 2 k. Máté András 3 k. Kovács P. 1 k. Imre F. 1 k. Gábor M. 1 k. Bartha M. 1 k. Hártzei F. 1 k. Imreh Sándor 3 k. Imre András 1 k. Kovács Mihály $\frac{1}{2}$ k. Szabóné $\frac{1}{2}$ k. Béla Mózes $\frac{1}{2}$ k. Péter József 1 k. Dimény Lajos 4 k. Bencze Balázs 4 k. Bági Rebeha 1 k. Tóth Ferencz tanító 2 k. Molnár József 1 k. Dimény J. 1 k. Szabó Áron 2 k. Összesen 17 kupa. Ez pénzé téve teszen 4 frt 41 kr. Az eklézsia pénztárából adatott 10 frt. Így összesen 14 frt41 krajczár.

E közlemény összege 255 frt 64 kr. Ehez adva az VI-ik közlemény összegét, 7616 frt 19 krt, az alap teszen: 7871 frt 83 krt.

Hajós János,
egyh. gondnok.

Végh József,
egyh. pénztárnok.